Ütopya Yayınları: 369
Siyasal Kültür Dizisi

© 2021 Ütopya Yayınevi

1. Baskı
Haziran 2021

Kapak Fotoğrafı
Son Telgraf Gazetesi, 17 Haziran 1937

Kapak Tasarımı
İlknur Kavlak

Sayfa Düzeni
Ütopya

Baskı ve Cilt
Bizim Büro Matbaa (Sertifika No: 42488)
Sedef Sokak No: 6/1 İskitler – Ankara
Tel: (0 312) 229 99 28

ISBN 978-605-9378-97-0

Ütopya Yayınevi
(Sertifika No: 16708)
Ataç I Sokak 33/15 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28

İnternet: www.utopyayayinevi.com.tr

E-Posta: utopya@utopyayayinevi.com.tr

MAZGİRT

Derleyenler: **ŞÜKRÜ ASLAN – FİLİZ ÇELİK**

MAZGİRT

Derleyenler: ŞÜKRÜ ASLAN – FİLİZ ÇELİK

İÇİNDEKİLER

Önsöz: MAZGİRT, TARİHİ İLE BULUŞUYOR! 9

Sunuş: MAZGİRT KİTABININ ÖYKÜSÜ ÜZERİNE KONUŞMALAR.... 13

ARKEOLOJİ, TARİH, EKONOMİ, EĞİTİM 33

Araştırmalar Işığında Mazgirt Arkeolojisi....................................35
ZEYNEP S. KIZILTAN

16. Yüzyılda Mazgird: İdari Yapı, Yerleşim, Nüfus ve Ekonomi 51
ZÜLFİYE KOÇAK

Tanzimat'tan Sonra Çarsancak Ermenileri
ile Toprak Ağaları Arasındaki Sorunlar 98
MEHMET YILDIRIM

Mazgirt'te Formel Eğitim Kurumlarının Gelişme Süreci.............. 109
ÜMÜT AKAGÜNDÜZ

Kaymakam Sedat Aziz Bey'in Günlüklerinde
ve Mektuplarında Çarsancak: Meşrutiyetten Cumhuriyete........... 143
H. KİRAZ ÖZDOĞAN

Erken Cumhuriyetten Günümüze
Mazgirt'te Ticaret, Ticari Aktörler ve Mekân Üretimi 170
M. ALİ SAĞLAM

1939-1951 Yılları Arasında Mazgirt'te Faaliyet Gösteren
Halkevleri ve Halkodaları 207
BERİVAN POLAT

Geçitveren / Rîçık:
Bir Doğu Anadolu Köyünün Ekonomik Durumu (1974) 216
PETER J. BUMKE

Tunceli İlinin Tarımsal Yapısı İçerisinde Mazgirt'in Yeri 231
A. AYTEKİN POLAT

DEMOGRAFİ, GÖÇ, KİMLİK VE YERELLİK 247

1530'dan Günümüze Mazgirt İlçesi Köy Adları ve Demografik Yapısı.... 249
ALİ AKTAŞ

Dergâhtan Derneğe Bir Ocağın Serencamı: Seysawun Ocağı 301
BÜLENT KÜÇÜK – HÜSEYİN KÜÇÜK

Hatırlama Duvarları, Hafıza ve Aidiyet: Mazgirt'te Ermeniler........ 352
MEHTAP TOSUN

Necmeddin Sahir Sılan Arşivlerinde Mazgirt (1935-1950) 372
ŞÜKRÜ ASLAN

Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mazgirt'te Yerel Siyaset.............. 396
AYHAN BİLGİN

Sosyalist Tahayyülle Yereli Yönetmek:
Mazgirt Belediyesi Örneği (2009-2019) 431
OZAN DOĞAN

MAZGİRT'TE FORMEL EĞİTİM KURUMLARININ GELİŞME SÜRECİ

ÜMÜT AKAGÜNDÜZ*

GİRİŞ

Uygarlık tarihinin gelişiminde eğitimin yarattığı fırsatlar, şehirlerden köylere yayılan değişim dalgalarını yönlendirmiştir. Bugünün bilgi üretim ve yayım yöntemlerinin anahtarı olan şehir kültürü, Sümerlerden günümüze bütün dünyayı kapsayacak şekilde yayıldıkça zamansal farklılıklar ve kırılmalar yoğunlaşmıştır. "Tarım Devrimi", "Sanayi Devrimi" ve "İnteraktif Devrim" süreçlerine eklemlenen ticaret ve şehirleşmeyle dinlerin ve ideolojilerin kazandığı hız, en büyüğünden en küçüğüne yerleşim birimlerindeki eğitim olanaklarını arttırmıştır. "Tarım Devrimi" çok tanrılı ve tek tanrılı dinlerden aldığı destekle kentleri eğitimle tanıştırırken "Sanayi Devrimi" ise liberalizm, nasyonalizm ve sosyalizmden hareketle eğitimi kırsalda yoğunlaştırır. İçinde yaşadığımız "İnteraktif Devrim" ise kentler, kasabalar ve köyler arasındaki avantaj ve dezavantajları eşitler. Açıkçası formel ve informel anlamlarda eğitime ve bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı günümüz koşullarında hayatın artan karmaşasına tanıklık ediyoruz. Peki eğitim tarihinin bu dönüşümünde çevre, yani kırsal nerededir? Türkiye'de yerel tarihin günden güne zenginleştiği aşikârdır. Açıkçası, 19. ve 20. yüzyıllarda iz-

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

lediğimiz "Batı" öncelikli modernleşme kaygısının, sosyal bilimlerde yarattığı indirgemeci tavrı yıkabilmek, Anadolu'ya yönelebilmekle mümkündür. Bu yüzden mikro verilerin analizlerini tamamladıktan sonra özgün makro analizler gerçekleştirmek önemli bir husustur. Ancak kültür ve bilginin dönüşümüne odaklanan mikro anlatımlar, kolektif zihniyetlerden hareketle farklı bakış açıları yaratabilse de istatistikten uzak mikro bir geçmiş rahatlıkla kurgulanamamaktadır. Sonuç itibariyle "matbuat kapitalizmini" parça parça yaşayan Anadolu'da, eğitsel olanaklar idari ve ticari kentlere yakın köy ve kasabalara daha erken yayılırken görece önemsiz kentlerin yerleşim birimlerine coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle daha geç ulaşır.

Yaşamın akıllı telefonlara indirgendiği günümüz dünyasında, eskisinden farklı olarak bilginin öğretilememesinden ziyade öğrenilmek istenmemesi sorunu söz konusudur. İşte, bilişsel dönüşümle gelen yeni eğitim-öğretim olanakları arada derede kalmış kentlere, kasabalara, köylere yaramıştır. Peki coğrafi ve kültürel farklılıkların bu topraklardaki özgün örneklerinden birisi olan Mazgirt'te eğitimin tarihsel çerçevesi nasıldır?[1] Uygarlık tarihinin seyrinde bilgi eksikliği nedeniyle çeperde kalan bölgelerin geçmişi genelde gözden kaçırılır. Tunceli/Dersim bu toprakların özgün çeperlerinden birisidir; aslında sadece Dersim değil çevresindeki bütün iller için aynı durum geçerlidir. Örneğin bugün Göbeklitepe'nin uygarlık tarihinin dönüşümünde yarattığı sarsıntı, tarım devriminin etkileri bağlamında tartışılırken Toroslardan Munzur'a uzanan dağ silsileleri unutulmaktadır. Belgeye odaklanan sosyal bilimler anlayışımız, haklı olarak Göbeklitepe'yi yüceltirken Munzur'u hatırlamamaktadır. Aslında Tunceli, Elâzığ, Bingöl, Diyarbakır gibi kentlerimizin tarihi Sümerlerin, Babillerin, Asurluların, Hititlerin, Urartuların, Perslerin, Romalıların hemen yanı başında değişen, gelişen bir tarihtir.

Mazgirt'i ilginç kılan toplumsal, kültürel ve inançsal çerçevesinin yoğunluğudur. Topraklarında, ağaçlarında, dağlarında, kuşlarında, keçilerinde, insanlarında Zerdüştlükten, Şamanizmden, Mitradan, Hristiyanlıktan, İslamiyet'ten değerler taşıyan Mazgirt, zengin kültürüyle kendisine has yapısı-

---

[1] Formel eğitimin Mazgirt'teki gelişimini belirginleştiren verilerin elde edilmesinde katkıları bulunan "Tunceli İl Milli Eğitim Müdürü", Gürsel Ekmekçi'ye teşekkürlerimi sunarım.

nı muhafaza etmeye devam etmektedir. Bu çalışma çeperde kaldığı kadar kültürel çeşitliliğiyle de ön plana çıkan Mazgirt'te, formel eğitimin nasıl bir seyir izlediğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ilk olarak modernleşme sürecinin eğitime yansımaları, Osmanlı ve Cumhuriyet yılları deneyimlerinden hareketle somutlaştırılacaktır. Daha sonra ise Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Dersim ve Mazgirt'teki[2] formel eğitim deneyimiyle Cumhuriyet yıllarındaki eğitim deneyimleri analiz edilecektir. Kuşkusuz merkez-çevre karmaşası, coğrafi sınırlılıklar, kültürel ve inançsal farklılıklar, ekonomik kıstaslar ve siyasi kaoslar düşünüldüğünde eğitimin Mazgirt'teki seyri farklı bir noktadadır.

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME VE EĞİTİM POLİTİKALARI

Kapitalizm, ulus-devlet ve Sanayi Devrimi'nin yanı başında kamusalın geçirdiği dönüşüm, yeni odaklar yaratırken eski kurumları formel ve informel bağlamlarda dönüştürmüştür.[3] Habermas'ın kamusallığın yapısal dönüşümü olarak anlattığı bu durum, Weber'in "Köylüler'den Fransızlara" adlı çalışması ile Burke'un "Yeni Çağ Başında Avrupa Halk Kültürü" adlı çalışmasında izlenebilir. Modernitenin 16. yüzyılda belirginleşen kodları, 19. ve 20. yüzyıllarda çevreyi dönüştüren dinamikleri yoğunlaştırmıştır. Örneğin Burke, 1500-1800 yılları arasında Fransız taşrasında iyi kötü belirginleşen okuryazarlık tecrübelerini istatistikleriyle anlatmakta. Açıkçası formel olanaklar yeterince belirginleşmemiş olsa da kapital sürecin iletişim ve ulaşım kanallarının yarattığı informel olanaklar taşraya değer

---

[2] Mazgirt'in tarihsel gelişimi sınırlı da olsa şu kaynaklar da izlenebilir: Bilal Aksoy, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, Ankara, 1985; Ertuğrul Danık, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Ankara, 1999; İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı*, Kripto Yay., Ankara, 2011; Serkan Erdoğan, *Tunceli-Mazgirt Kaleköy Kalesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2007; Kemal Yakut, "20. Yüzyıla Girerken Devlet ve Dersim", *Kebikeç*, S. 38, 2014, s. 91-106; Mazgirt Kaymakamlığı, *Cumhuriyet'in 75. Kuruluş Yılı Anısına Mazgirt 98*, Tunceli, 1998; Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK Yay., Ankara, 1999; Savaş Sertel, *Cumhuriyet Döneminde Tunceli (1940-1970)* (DR), Fırat Üniversitesi, Elâzığ, 2011; Mehmet Kulaz ve İlter İgit, *Tunceli'deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları*, Hiper Yay., İstanbul, 2018.

[3] Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

katmaktaydı.[4] Kamusallığın iletişim, lojistik, ulaşım, ekonomi ve ideolojiler sayesinde şehirden köye uzanan karakterini irdeleyen Weber ise Fransız toplumunu analiz eder. 1850 sonrasında artan olanaklar öğretmenleri, okulları ve kitapları Fransız kırsalının seküler bilgi kaynaklarına dönüştürür. Artık modernite, okullar sayesinde sadece büyük kentteki bireyi değil, kırsaldaki bireyi de vatandaş ve ulus algılarıyla tanıştırıyordu. [5]

Modernitenin gücü dalgalar halinde dünyanın geri kalanına da yansımıştır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle kapitalist gelişimin her anıyla iç içe kalan Osmanlı Devleti, değerlerine ve karakterine uygun farklı bir modernleşme süreci deneyimlemiştir. Sürecin etki-tepki dinamikleri o kadar ilginçtir ki bu dinamiklerin yaratımları bugünün Türkiye'sine hâlâ yön vermektedir. Açıkçası, eğitim tarihinin sosyolojik, ideolojik ve bürokratik dönüşümünü anlamadan bugünün politik dilini anlayabilmek mümkün değildir. Politik gelişimi tarihsel çerçevenin "üst yapısal elit karakteri" etrafında toplayan anlatımlar, bilginin kolaylaştırılmış argümanlarını tatlandırarak savaşlara, barışlara ve büyük adamların şaşasına kapılmaktadır. Belki de burada Eyuboğlu'nu dinlemeliyiz. Cumhuriyet'in eğitim anlayışının Osmanlı'nın eğitim anlayışından pek de farklı olmadığına inanan Eyüboğlu, Osmanlı'nın ezberci sisteminden Batı'nın ezberci sistemine geçişimize işaret eder.[6] Gerçekten de geçmişten bugüne eğitim anlayışımızın gelişimi izlendiğinde, ezber ve felsefesizlik konusundaki ısrarımız ilginçtir. Belki de eğitim tarihimizde formel sürecin yapılanışından ziyade yetişmiş insan potansiyeli eksikliğinin yarattığı karmaşa öncelikle incelenmelidir. Kapitalist sınıflama ve kafesleme yöntemlerinin çok geç tarihlerde yerleşebildiği Türkiye'de, "Klasik Osmanlı eğitim zihniyetinin dışına ne kadar çıkılabilmiştir?", "Bugün Osmanlı'dan kalma biat kültürünün üniversitelerimizde devam etmediğini kim söyleyebilir? Osmanlı Devleti, II. Mahmut döneminden itibaren başlayan modern eğitim serüvenini Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemlerinde yoğunlaştırırken Avrupa'dakinden farklı bir dizge iz-

---

[4] Peter Burke, *Yeni Çağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, İmge Kit., Ankara, 1996, s. 281-85.

[5] Eugen Weber, *Köylülerden Fransızlara: Fransa Kırsalının Modernleşmesi 1870-1914*, Heretik Yayınları, 2017, s. 433-442.

[6] Sabahattin Eyüboğlu, "Eğitim Üstüne", *Yeni Ufuklar*, C.13, S. 155 (Nisan 1965), s. 10-14.

lemiştir. Dergilerin, gazetelerin, kütüphanelerin, yani matbuat olanaklarının eksikliğinde Batılı formel eğitime uyum sağlamak elbette ki kolay değildi. Bu tek kollu mücadelede, doğal olarak, formel eğitimin sınırları taşranın informel eğitimini besleyen halk kültürüne ve dine, yeterince sirayet edememiştir.[7] Belki de burada unutulmaması gereken modernleşmenin bizdeki seyrinin ideolojik değil lojistik olduğudur. Biraz incelendiğinde bu lojistik-pragmatik karakter rahatlıkla fark edilebilir. Örneğin lojistik ihtiyaçlar nedeniyle Tanzimat modernleşmesi ilköğretime ya da yükseköğretime değil ortaöğretime odaklanmıştır. Yani ilköğretim ile yükseköğretimin dinsel karakterine bulaşmaksızın seküler dürtüleri içinde barındıran pragmatik, lojistik bir eğitim kaygısı en kestirme yol olmuştur. Böylece eğitim tarihimiz ortaöğretim kurumlarından ilköğretim ve yükseköğretime yayılan ilginç bir yol izlemiştir. Kuşkusuz, benzer gidişat Avrupa için de geçerlidir. Ancak Avrupa düzleminde özgün olan, kırsaldaki formel eğitim sürecinin erken tarihlerden itibaren informel ağlarla desteklenmesidir.[8]

OSMANLI MODERNLEŞME SÜRECİNİN EĞİTİM POLİTİKALARINA YANSIMALARI

1824'te II. Mahmut'un ilköğretimi devlet sorumluluğuna alan fermanı ile başlayan süreçte, yeni eğitim kurumları açıldığı gibi yurtdışına öğrenciler

---

[7] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

[8] Modernleşme sürecinde eğitimin gelişimi için şu eserlere bkz. Seval Yinilmez Akagündüz, *Ahlaklı Yurttaş*, Yeni İnsan Yay., İstanbul, 2017; Mehmet Ö. Alkan, "İmparatorluktan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim", *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiyesi*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004; İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Pan Yay., İstanbul, 2005; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul, 2003; Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi*, Anı Yay., Ankara, 2005; Ziya Karamuk, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, MEB, İstanbul, 1973; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB, İstanbul, 1991; Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yay., Ankara, 1999; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yay., İstanbul, 2007; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 1993; Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", *Kebikeç*, S. 10, 2000, s. 223-238; İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşum ve Dönüşümü*, TTK Yay., Ankara, 1999; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, MEB, Ankara, 1964; Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yay., İstanbul, 2009.

de gönderilmiştir.[9] 1838'de bürokratik ihtiyaçlar düzleminde "Mekteb-i Maarif-i Adliyye" adıyla ilk rüştiye okulu açılır.[10] Böylece pragmatik ilişkiler ağıyla bezediği yapısal dönüşümünü eğitim ile desteklemeye başlayan devlet, kendisine çıkış noktası olarak rüştiyeleri bulur. Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanıyla birlikte eğitimdeki kurumsallaşma hızlanır. 1842'de, kadınlar için bir ebe okulu açılırken 1845'te, aydın ve bürokratlardan oluşturulan "Meclis-i Maarif-i Muvakkat" kurulur.[11] Diğer yandan ilki 1849'da açılan idadilerle eğitimin boyutları üst kademelere taşınır. 1846'da "Mekatib-i Umumiyye Nezareti" görevine başlarken 1847'de ilkokullara düzen verebilmek için "Sıbyan Mektebi Talimatnamesi" hazırlanır.[12] Ek olarak öğretmen açığının belirginleşmesi üzerine Türkiye'de öğretmen yetiştirme politikalarının ilk adımı olan "Darülmuallimin" 1848'de faaliyete geçer. 1851'de ansiklopedik, pratik bilgiye duyulan ihtiyacı karşılayabilmek için "Encümen-i Daniş" kurulurken 1853'te rüştiyelerin ülke geneline yayılması kararlaştırılır.[13] 1859'da kurulan "Mülkiye" ise Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan sürecin aktif katılımcılarından biri olur. 1858'de ilk kız rüştiyesi olan "Cevri Kalfa Rüştiyesi'nin" açılmasıysa eğitimin dönüşen koşullarını kızlara da yansıtır.[14] 1860'ların parlayan isimlerinden olan Mithat Paşa ise merkezden-çevreye yayılan toplumsal eğitim politikalarının ilk örneklerini kurgular.[15] İlköğretimdeki öğretmen sıkıntısının çözümlememesi ise 1868'd "Darülmuallimin-i Sıbyan'ın" açılmasıyla sonuçlanır.[16] 1863'te faaliyetin

---

[9] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 151-152

[10] Ali Akyıldız, "Mekteb-i Maarif-i Adliyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. Ek-2 Türk Diyanet Vakfı, Istanbul, 2016, s. 238-240.

[11] Osman Ergin, *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri Dolayıs Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, Eser Kültür, İstanbul, 1977, s. 541-542.

[12] Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme, "Teori ve Teknikler"*, AÜ Eğitim Bilim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 48.

[13] Erdal Ceyhan, *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi (1299-1997)*, Ulusal Bellek Yayın Edirne, 2004, s. 16-17.

[14] Yahya Akyüz, *A.g.e.*, s. 165-169.

[15] Bekir Koç, "Mithat Paşa'nın Niş ve Tuna Vilayetlerindeki Yenilikçi Valiliği", *Kebik* 18, 2004, s. 407-415.

[16] Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallim'i Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *OTAM*, S. 20, 2006, s. 50.

başlayan ilk üniversite deneyimi ise 2 yıl sonra gerçekleşen yangınla sekteye uğrar.[17] 1865'te dilde sadeleşme ve ders kitabı meselelerini çözümleyebilmek için "Tercüme Cemiyeti" açılır. 1866'da "Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye" tarafından tıp dilinin sadeleştirilmesine yönelik çalışmalar başlar.[18] 1868'de açılan "Galatasaray Sultanisi" ile "Robert Koleji" ise rüştiyeler ile idadilerin tamamlayamadığı boşluğa pragmatik katkılar sağlar.[19]

Eğitimde esaslı dönüşüm 1869'dan sonra başlar. Kurumsallaşan, nitelik ve niceliği artan eğitim politikaları 1869 tarihli "Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi" ile sonuçlanır.[20] Safvet Paşa'nın çabalarıyla vücut bulan bu belge, hem kentlerde hem de taşrada eğitimi yaygınlaştırmanın hedeflerini ve önemini açığa çıkartır. Kadın eğitimini dönüştürme çabaları 1870'li yıllarda da devam eder. 1870'te açılan "Dârülmüallimât" ise Osmanlı bürokratlarının ve aydınlarının eğitime yaklaşımlarının özgün göstergelerinden birisi olur.[21] Bu arada eğitimi taşraya yayma çabaları, 1871'de maarif müdürlerinin yetki ve görevlerini tanımlayan maddelerin iyileştirilmesiyle sonuçlanırken köy okullarının sayısını arttırabilmek kaygısı ise vergilerin gözden geçirilmesine sebep olur. Eğitimde örgütlenmenin ve yaygınlaşmanın güçlendirmesi çerçevesinde 1873'te sıbyan mekteplerine alternatif olan iptidai mektepleri açılırken 1874'te idadiler hayata geçer.[22] Ek olarak 1870'li yıllarda ortaöğretim kurumları taşrada yaygınlaşırken hangi derslerin nasıl işlenebileceğine dair planlamalar da yoğunlaşır. 1880-1908 yılları arasında ise 1870'lerde altyapısı iyi kötü işler hale getirilen eğitim politikaları ülke sathına yayılır. 1881'de alınan radikal kararla bütün sıbyan mek-

---

[17] Emre Dölen, II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S. 1, 2008, s. 1.

[18] Erdal Ceyhan, *A.g.e.*, s. 23.

[19] Adnan Şişman, "Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 323-324.

[20] Mine Çağır ve İbrahim Caner Türk, "1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 11, 2017, s. 64-65.

[21] Tevfik Temelkuran, "Türkiye'de Açılan İlk Kız Öğretmen Okulu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 36, 1970, s. 61-66.

[22] Bayram Kodaman, *A.g.e.*, Ankara, 1991, s. 84-85.

tepleri iptidai mekteplerine dönüştürülürken 1882'de her vilayete bir maarif müdürünün atanması kararlaştırılır.[23] 1883'te her köye bir okul açılması tartışılırken aynı tarihte İstanbul dışındaki ilk öğretmen okulu Edirne'de eğitim-öğretime başlar. 1884'te idadilerin çoğaltılması kararlaştırılırken 1885'te Anadolu'nun 13 vilayetinde "Darülmuallimin-i Sıbyan" açılır.[24]

Modern ziraat bilgisine ulaşabilme kaygısı, çağdaş ziraat okullarını da gündeme getirmiştir. Bunlardan birisi olan "Halkalı Ziraat Mektebi", 1893 yılında çalışmalarına başlar.[25] Bu arada bilgiyi dönüştürmeye hedefleyen kitap ve dergilerin yayımlanmasıyla informel bilgiye giden kapı aralanır. 1894'te Musa Kazım, "Rehber-i Tedris ve Terbiye" adlı bir eser kaleme alırken 1897'de Ayşe Sıdıka Hanım, "Usul-i Talim ve Terbiye Derslerini" yayınlar, 1891'de ise "Maarif" dergisi sayılarını çıkartmaya başlar.[26] Bütün bunlarla birlikte 1898'de eğitim tarihi çalışmalarının temel kaynaklarından olan ilk "Salname-i Maarifler" de çıkar.[27] Modernleşmenin değişime yaptığı katkıları somutlaştıran bu eserlerin daha erken tarihlerde yayımlanmamış olması önemli bir kayıptır. Eğitim politikalarının yoğunlaşan bu dönüşümü çerçevesinde 1900 yılında Osmanlı Devleti'nde 29.130 ilkokul bulunduğu görülmektedir.[28] 20. yüzyılla birlikte eğitim politikalarının taşrada örgütlenme süreci hızlanır. 1900'de "Taşra Darülmuallimin-i Sıbyan Yönetmeliği" yayımlanırken 1903'te Şam'da bir tıp okulu, 1904'te Bağdat, Erzincan, Edirne ve Manastır'da harbiye mektepleri, 1907'de Selanik, Konya ve Bağdat'ta hukuk mektepleri kurulur.[29] Ayrıca bu yıllarda misyonerlik faaliyetlerine karşı geliştirilen refleks bağlamında "Hanefilik" merke-

---

[23] Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1967, s. 6.

[24] Erdal Ceyhan, *A.g.e.*, s. 30-32.

[25] Sevtap İshak Kadıoğlu, "Osmanlı Dönemi'nde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve Tedrisat-ı Ziraiyye Nizamnamesi", *Kutadgu Bilig*, S. 8, 2005, s. 241-243.

[26] Yahya Akyüz, *A.g.e.*, 210-215; Umut Akagündüz, "Düşünce Tarihimizin Eğitimci Simalarından Ayşe Sıdıka Hanım ve Usûl-ı Talim ve Terbiye Dersleri Adlı Eseri," *Folklor/Edebiyat*, C. 21, S. 81, 2015, s. 87-106.

[27] Hasan Ali Koçer, *A.g.e.*, s. 7.

[28] Bayram Kodaman, *A.g.e*, s. 131.

[29] Erdal Ceyhan, *A.g.e*, s. 34-36.

zileştirilir.[30] 1908-18 yılları arasında, İttihatçıların politikaları, eğitimi hem çeşitlendirir hem de taşraya yayar. Özellikle 1913'te Emrullah Efendi'nin çabalarıyla çıkartılan "Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-u Muvakkatı" adlı belge ilköğretimi zorunlu ve parasız hale getirirken ilköğretim müfettişlerinin görevlendirilmesini de sağlar. Ayrıca yine aynı tarihte "Mekatib-i İbtidaiyye Ders Müfredatı" adlı bir ilkokul ders programı da hazırlanır.[31] 1914'ten itibaren köy öğretmen okullarının açılması tartışılmaya başlarken Bursa, Edirne ve İzmir'e Darülmuallimatlar açılır. Kadın eğitimine yönelik en ciddi çaba ise 1914'te açılan "İnas Darülfünun'u" olur. 1920'ye kadar faaliyet gösteren bu kurum, yer yer ciddi tartışmaları yanında getirdi.[32] 1915'te okulöncesi eğitimine yönelik ilk adımlar atılırken 1916'da idadilerin ülke genelinde yaygınlaştırılması çalışmaları başladı. 1918'e gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde 7'si İstanbul'da olmak üzere 69 idadi bulunmaktaydı.[33]

CUMHURİYET VE EĞİTİM POLİTİKALARI

2 Mayıs 1920'de "Maarif Vekâleti'nin" kurulması Millî Mücadele kadrolarının eğitime verdikleri önemin işaretidir. 16-21 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi" eğitim alanındaki hedeflerin yansımalarından birisi olmuş, kongrede milli eğitimden hareketle ilkokul ve ortaokul bağlamlarında neler yapılabileceği tartışılmıştır. Millî Mücadele'nin kazanılmasının hemen sonrasında 1922'de sultanilere yönelik düzenlemeler yapılarak Anadolu'da ilk kız sultanisi açılmıştır.[34] Cumhuriyet'in ilk yıllarının eğitim alanındaki en önemli dönüşümünün 3 Mart 1924'te yaşandığı aşikârdır. Aslında eğitimdeki karmaşa yeni Cumhuriyet'in önceliğidir. Os-

[30] Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.

[31] Erdal Aslan, "Osmanlı'nın Mekatib-i İptidaiyesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Mekteplerine Geçişte Tarih Programlarında Değişim", *Atatürk Yolu Der.*, S. 48, 2011, s. 755.

[32] Bahar Baskın, "II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünu-u", *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 30, İstanbul, 2008, s. 97-100.

[33] Erdal Ceyhan, *A.g.e*, s. 41-45.

[34] Nuran Klavuz ve İbrahim Tanık, "Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2014, s. 369-373.

manlı Devleti'nden miras kalan eğitim politikaları ulusal bir devletin hedeflerini sağlayabileceği dinamiklere sahip değildi. Eğitimdeki nitelik ve nicelik sorunu dört başlı bir eğitim düzeni yaratmıştı. Osmanlı klasik eğitim kurumları, Osmanlı modern eğitim kurumları, yabancı okullar ve azınlık okullarından oluşan bu dizgede milli bir devletin hedeflerine ulaşabilmesi mümkün değildi. İşte, "Tevhid-i Tedrisat" ile çok boyutluluk tek boyuta indirilerek eğitim devlet kontrolüne alınmıştır.[35] 1924 Anayasası ise ilköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz olduğunu beyan eder. 1925'te ise "Maarif Müfettişleri Kongresinde" köy öğretmeni meselesi irdelenerek köye öğretmen göndermenin gerekliliği değerlendirilmiştir. Ayrıca aynı yıl Ankara'da "Ankara Hukuk Mektebi" açıldığı gibi Mustafa Necati'nin Milli Eğitim Bakanlığı görevi de başlar. 1926'da "Gazi Eğitim Enstitüsü" açılırken "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" da yayımlanır. Eğitimi yeniden yapılandıran bu kanun köy eğitimi sorununa da eğilmiştir. 1926'da toplanan "Üçüncü Heyet-i İlmiyye" ile orta eğitimde karma eğitime geçilirken "1926 İlkokul Programı" çıkartılır. Vatandaşlık bilincini güçlendirmeyi amaçlayan Yurt Bilgisi dersleri de yine bu tarihte okutulmaya başladı. 1927'de köy öğretimi üzerine atılan adımlar sıkılaştırılırken din dersleri zorunlu olmaktan çıkarılır. 1928 yılının en önemli olayı ise, kuşkusuz Latin harflerinin kabulü olmuştur.[36] Alfabedeki değişimin hemen sonrasında yayımlanan "Millet Mektepleri Talimatnamesi" ise okuryazarlık sorununu hızla çözmenin yollarını aramıştır. Latin alfabesine geçişin etkileri bağlamında 1929 yılında ders programlarından Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmış, "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" kurulmuştur.

1930'larda devrimlerin belirginleşmesiyle beraber atılan adımların pozitivist ilkeleri eğitime hâkim olmuştur. 1930'da yeni "Öğretmen Okulları Yönetmeliği" yayımlanırken, "Gazi Pedagoji Enstitüsü" kurulur. Ayrıca okur-yazarlığın sınırlarını köy okullarına da ulaştırabilmek için Halk Okuma Odaları açılır.[37] 1931'de "Türk Tarih Kurumu'nun" kurulması yeni devletin hedef ve politikalarına ideolojik kaynaklar sağlayan kapılar araladığı

---

[35] Yahya Akyüz, *A.g.e*, s. 329.

[36] Seval Yinilmez Akagündüz, *A.g.e*, s. 46-49.

[37] Erdal Ceyhan, *A.g.e*, s. 83-89.

gibi eğitimde izlenebilecek yöntemleri de çerçevelendirdi. Eğitimdeki laikleşme süreci 1931'de de devam etti. Öğretmen okullarının programında yapılan değişiklikle kaldırılan din derslerinin yerine yurttaşlık dersleri konuldu. Bilginin kitleye ulaştırılmasında yaşanan aksaklıkların giderilmesi için 1932'de "Halkevleri" açıldı. Bu kurumlar kültürel birikimin kaynaklarını belirleyerek kırsala ulaşmanın yollarını aramıştır. Yine aynı yıl kurulan "Türk Dil Kurumu" ise dil alanındaki birikimleri açığa çıkartmayı hedefledi. 1933 yılının en önemli gelişmesi ise "Darülfünun"un kaldırılarak "İstanbul Üniversitesi'nin" açılması oldu.[38] Köy öğretmeni sorununu çözmeye yönelik adımların da yoğunlaşmaya başladığı 1933'te sanayi planlarının etkisiyle endüstriyel eğitim de önemsenmeye başladı. 1934'te ise lise programlarında felsefe ve estetik derslerine yoğunluk verilmesinin kararlaştırılması dikkat çekicidir. 1935'te köy okullarının öğretmen ihtiyaçlarını karşılamada çavuşlardan yararlanılması, kararlaştırıldığı gibi "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin" kurulmasına giden süreç de başlatıldı.[39] Eğitimdeki bu geniş çaplı dönüşümün yansımaları paralelinde 1936'da hazırlanan yeni ilkokul programı ise cumhuriyetin hedeflerini belirginleştirdi. 1937 tarihli "Köy Eğitmenleri Yasası" ise köylerdeki öğretmen sorununu basit bilimsel yöntemlere sahip eğitmenlerle çözmeyi hedefledi. 1939 yılında "Tebliğler Dergisinin" yayınlanmaya başlaması ise bir başka önemli husustur. Günümüzde de yayımlanmaya devam eden bu dergi, formel eğitimin ülke genelindeki seyrini izleyebildiğimiz önemli kaynaklardan birisidir.[40]

Halkevleri, Halkodaları gibi bilgiyi kırsala yaymayı amaçlayan kurumlarla köylünün eğitimine sık sık yapılan atıflar, 1940'larda meyvelerini vermeye başladı. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olması sonrasında hız kazanan köye yönelik değişim dinamikleri, 17 Nisan 1940'ta "Köy Enstitüleri'nin" açılmasıyla sonuçlandı. 1940'lı yıllarda Hasan Ali Yücel'in etkisiyle önemli dönüşümler yaşandı. 1941'de "Tercüme Odası'nın" faaliyetleriyle Batılı klasiklerin Türkçeye çevrilmesi süreci başlarken, 1942'de "Hasanoğ-

---

[38] Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi*, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 394-397,

[39] Erdal Ceyhan, *A.g.e.*, s. 93-98.

[40] Necdet Sakaoğlu, *A.g.e*, s. 61-73.

lan Köy Enstitüsü" açıldı.[41] Ayrıca yeni bir üniversite kurma çabaları hız-
landı. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin faal çalışmalarına yoğunlaşmasıy-
la başlayan yeni süreçte, 1942'de bir hukuk fakültesi, 1943'te ise fen fakül-
tesi kuruldu. Eğitimdeki nicel gelişmenin 1940'lı yıllarda arttığı istatistiki
verilerde açıkça izlenebilmektedir. 1938'de 6.500 olan ilkokul sayısı 1944
yılında 12.450'ye, 747.000 olan öğrenci sayısı 1.029.000'e çıktı.[42] 1945'te
formel politikaların artan bağlamında, anayasanın Türkçeleştirilmesi süreci
başlarken 1946'da Üniversiteler Yasası kabul edilir. Ankara'da uzun süredir
kendi başlarına faaliyet gösteren bütün fakülteler "Ankara Üniversitesi" ça-
tısı altında toplandı.[43] 1946 sonrasının önemli gündem maddelerinden bir
tanesi ise Köy Enstitüleri'dir. Dış politikanın değişen koşullarında devrim-
lerden tavizler verilmesi enstitüler ile demiryollarını sembolleştirdi. Çıkartı-
lan yasal mevzuatlar ile enstitüler önce işlevsizleştirilmiş daha sonra ise ka-
patılmıştır.[44] 1948'de alınan kararla şehir ve köy okullarının programı bir-
leştirilirken 1948'de "Milli Kütüphane" faaliyetlerine başlamıştır. 1940'ların
belirleyici faaliyetlerinden birisi de "Milli Eğitim Şuraları" olmuştur.[45]

MAZGİRT'TE FORMEL EĞİTİMİN GELİŞİMİ:
OSMANLI SON DÖNEMİNDE MAZGİRT'TE EĞİTİM

Osmanlı'nın modernleşmeyle girdiği eğitim tabanlı dönüşüm, çeşitlenerek merkezden çevreye yayılmıştır. Özellikle *1869 Maarif Nizamnamesi*'nin eğitime formel bir altyapı sağlaması, taşra öncelikli eğitim politikalarına da kapı aralamıştır. Modern idari kurumların 1870'lerde Dersim'e yerleştirilmeye çalışılması 1880 sonrası eğitim politikalarını bu vilayete de ulaştırmıştır. Dersim'in ilk iptidai mektepleri 1878'de Hozat ve Nazimiye'de açılmıştır. Ancak bölge genelinde iptidai mekteplerin 1895 sonrasında yaygınlaştıkları görülmektedir. 1880'lerde Anadolu'nun batısında görünürleşen eğitim politikaları, açıkçası 1890'larda ülkenin doğusunda da izlenmeye başlamıştır.

---

[41] Yahya Akyüz, *A.g.e*, s. 391-393.

[42] Erdal Ceyhan, *A.g.e.*, s. 114-115.

[43] Murat Katoğlu, *A.g.e.*, s. 402-403.

[44] Sabahattin Eyuboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, *Yeni Ufuklar*, Eylül 1956, s. 601-606.

[45] Erdal Ceyhan, *A.g.e.*, s. 117-119.

Yıldız, istatistiki çelişkiler ve yetersizliklerin okullar hakkındaki bilgilerin sağlıklı takibini engellediklerini aktarırken[46] Yapıcı ise Dersim'deki ilk iptidai okulları belirginleştirmektedir. Ona göre 1894/95 yılında Mazgirt'in İslam Mahallesi'nde talebe sayısı 15 olan Mazgirt İptidai Mektebi açılmıştır.[47] Mazgirt'in Pah Nahiyesinde 1890/91 tarihinde açılan Pah İptidai Mektebi'nin ise talebe sayısı 20'dir.[48] 1895/96'da 780 kuruş masrafla açılan Dere İptidai Mektebi ise bir diğer okuldur. 550 kuruş masrafla aynı tarihte açılan bir başka okul ise Muhundu İptidai Mektebidir. [49] Yapıcı'nın aktardığı bir başka okul ise Mazgirt'in Türüşmek Nahiyesinde 1907/08 yılında açılan 19 talebesi olan Türüşmek İptidai Mektebi'dir.[50] 1870'lerden itibaren Dersim'de rüştiyeler de yaygınlaşmıştır. 1887 yılı kayıtlarına göre Dersim'de 6 rüştiye, 232 talebe bulunmaktadır.[51] O zamana kadar eğitim sisteminin çeperine yeterince dahil edilmemiş olan Dersim'de, 1880'li yılların ortalarında 6 rüştiye bulunması formel eğitim politikalarının yoğunlaştığını göstermekte.

1873-1908 yılları arasında her kazada yaygınlaşan bu mülki rüştiyelerin belli bir öğrenci yoğunluğu da bulunmaktadır. Salnamelerden elde edilen verilere göre 1873'te açılan Hozat Rüştiyesi'nde 1908'e uzanan süreçte 476 öğrenci eğitim görürken Çemişgezek Rüştiyesi'nde (A. 1877/78) bu sayı 975, Ovacık Rüştiyesinde (A. 1874/75) 60, Çarsancak Rüştiyesinde (A. 1872/73) 741, Pertek Rüştiyesinde (A. 1872) 740, Pülümür Rüştiyesinde (A. 1894/95) ise 374'tür.[52] Rüştiyelerin Dersim'deki bu yayılımı 1872/73'te açılan Mazgirt Rüştiye Mektebi ile Mazgirt'e de yansımıştır. Mazgirt Rüştiye Mektebinde 1872-1908 yılları arasında 1878, 1879, 1880, 1890, 1893, 1895, 1896, 1897, 1902, 1904, 1905, 1906, 1907 yılları dışarıda bırakılmak üzere 532 öğrenci eğitim görmüştür. Salnamelerden tespit

[46] Hatip Yıldız, "Osmanlı Yenileşme Döneminde Dersim Sancağında Eğitim", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Tunceli Üniversitesi Yay., 2008, s. 128.

[47] Süleyman Yapıcı, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Dersim Sancağı (1869-1908)*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, Tunceli, 2013, s. 177.

[48] *A.g.e.*, s. 177.

[49] Hatip Yıldız, *A.g.e.*, s. 132.

[50] Süleyman Yapıcı, *A.g.e.*, s. 184.

[51] Hatip Yıldız, *A.g.e.*, s. 137

[52] *A.g.e.*, s. 138-154.

edildiği üzere Mustafa Asım Efendi, Hafiz Ali Efendi, Abdülaziz Efendi rüştiyede çalışan öğretmenlerdendir.[53] 1872-1908 yılları arasında Mazgirt Rüştiyesine devam eden öğrenci sayısı 15 ile 30 arasında değişmiştir. 1887 ile 1902 yıllarında 33 öğrenci rüştiyeye devam ederken 1908'de bu sayı 10'a düşmüştür.[54] Anlaşılacağı üzere Dersim'in diğer kazalarına yansıyan orta eğitim kurumları, Mazgirt'te de kendisine yer bulmuş, idari örgütlenme ve politik olaylar bağlamında eğitim sürdürülmüştür. Elbette dönemin demografik karakteri bağlamında Ermeni okulları da unutulmamalıdır. Amerikalı misyonerlerin etkisiyle sadece Ermeni okullarının değil Protestan okullarının da açıldığı görülmekte. Yıldız'a göre, 1910 yılı kayıtlarına göre Dersim Sancağı'nda 20'si Ermenilere ve 3'ü Protestanlara ait olmak üzere 23 tane gayrimüslim okulu bulunmaktadır. Çoğunlukla Çemişgezek ve Çarsancak'ta yoğunlaşan bu okulların bir tanesi de Mazgirt Kilise Ermeni Mektebi'dir.[55] Kuşkusuz, dönem eğitim sürecinde gayrimüslimlerin yerini tespit eden yeni çalışmalar yapmak süreci belirginleştirecektir.

II. Meşrutiyet yıllarında formel eğitimin yoğunluğu artmaya devam etmiştir. Ancak okullaşmanın artıyor olması, katılımın artıyor olması anlamına gelmemelidir. Alkan'ın istatistikleri 1913-14 yılları arasındaki katılımın boyutlarını belirginleştirmekte. Buna göre, 1913-14 yılları arasında Dersim Sancağında 49'u erkek 5'i kız olmak üzere 54 iptidai okul bulunmaktadır. 67 erkek 5 kadın öğretmen tarafından yürütülen formel eğitim sürecine 3.290 erkek, 3.380 kız çocuğunun devam etmesi beklenmektedir. Ancak okula devam eden erkek öğrenci sayısı 1.832, kız öğrenci sayısı 173 iken devam etmeyen erkek öğrenci sayısı 1.905, kız öğrenci sayısı ise 3.317'dir. Anlaşılacağı üzere eğitim çağına gelen erkek öğrencilerin yarısı okula devam etmezken kız çocuklarının okula devam oranı çok daha düşüktür.[56] Mazgirt'te ise zorunlu eğitim çağındaki erkek öğrenci sayısı 773, kız öğrenci

---

[53] *A.g.e.*, s. 144-147; Süleyman Yapıcı, *A.g.e.*, s. 183-184.

[54] Mehmet Bora Sarıyürek, *Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Sıdıka Avar ve Tunceli Örneği (YL)*, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara, 2019, s. 16.

[55] Hatip Yıldız, *A.g.e.*, s. 157-158.

[56] Mehmet Ö. Alkan, Tanzimat'tan *Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1830-1924)*, DİE Matbaası, Ankara, 2000 s. 206.

sayısı ise 658'dir. 8 erkek iptidai okulu yanında 1 tane kız iptidai okulu olup bu okullarda çalışan 11 erkek, 1 kadın öğretmen bulunmaktadır. Mazgirt kırsalında okula devam eden herhangi bir kız öğrenci bulunmamakla beraber Mazgirt merkezdeki 57 kız öğrencinin 31'i okula devam etmektedir. Okuldaki toplam erkek öğrenci sayısı ise 276'dır.[57] Kırsaldaki kız öğrencilerin Dersim Sancağı'nın tamamında eğitime katılmadıklarını görmekteyiz -ki bu ülke geneline has bir durumdur. Ek olarak diğer kazalarla karşılaştırıldığında Çemişgezek'ten sonra en çok zorunlu eğitim çağındaki erkek öğrenci sayısı Mazgirt'te olmasına rağmen katılım oldukça düşüktür.

CUMHURİYET YILLARI VE MAZGİRT'TE İLKÖĞRETİM TECRÜBESİ

Formel eğitimin sürekliliği Anadolu taşrasına gerçek anlamda Cumhuriyet yıllarında yansımıştır. Millî Mücadele sırasında görünürleşmeye başlayan yeni eğitim politikalarının seyri, politik ve toplumsal dönüşümlerin çeperinden bugüne uzanan eğitim dinamiklerini yaratmıştır. Formel eğitimin Mazgirt'teki sınırları 1950 sonrasında yoğunlaşmıştır. Dersim olaylarının ilk yıllardaki yakıcılığı düşünüldüğünde, eğitimin seyri politik, askeri tartışmaların gölgesindedir. 1927 tarihli okuryazarlık oranları durumu kısmen belirginleştirmektedir. Buna göre Mazgirt'te okuryazar erkek sayısı 186, okuryazar olmayan erkek sayısı 7.832 iken okuryazar kadın sayısı 0'dır. Yani ilçenin yüzde 98,83'ü okuryazar durumda değildir.[58]

1935-40 yılları arasında Tunceli'deki toplam ilkokul sayısı 15'i köylerde olmak üzere 43'tür. Osmanlı son yıllarında bu sayının dönem koşullarına göre daha performanslı olduğunu düşündüğümüzde politik ortamın etkisi belirginleşmekte. 1940-50 yılları arasında bu sayı 161'e çıkarken 1950'ler-de 240'a ulaşmıştır. 1936'da 1.945 olan öğrenci sayısı 1940'ta 3.489'a 1945'te 7.340'a 1950'de ise 9.964'e çıkmıştır. Açıkçası politik ortamın durağanlaşması formel eğitimin nicel boyutlarına yön vermiştir.[59] 1940'larda Hasan Âli Yücel'in çabalarıyla eğitimin ülke geneline yayılan karakteri, Tunceli'ye

---

[57] *A.g.e.*, s. 206.

[58] Mehmet Bora Sanyürek, *A.g.e.*, s. 26.

[59] Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, *Türkiye Örgün Eğitim İstatistikleri* (TÖEİ), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2015. Link: http://egitimistatistikleri.com.

de yansımıştır. Kırsal öncelikli formel politikalar eğitimin farklılaşan boyutlarını göstermektedir. 1940'ların başıyla karşılaştırıldığında genel öğrenci sayısındaki artışla kız öğrenci sayısında artış dikkat çekicidir.[60] Demokrat Parti'nin (DP) kırsal öncelikli ekonomik politikaları ülke genelinde olduğu gibi Tunceli'de de niceliğin artışını yönlendirmiştir. Türkiye Örgün Eğitim İstatistikleri (TÖEİ) verilerine göre 1960-61 eğitim-öğretim yılı dönemi verilerine göre, Tunceli genelindeki ilkokul sayısı 225'i köylerde 15'i şehirde olmak üzere 240'tır.[61] 1930'ların siyasi ve toplumsal çatışmalarının 1940 sonrasında durağanlaşması Tunceli genelindeki artışları Mazgirt için de geçerli kılmıştır. Hasan Ali Yücel'in kırsala yönelik eğitim politikaları ile DP'nin tarım öncelikli ekonomi politikalarının Mazgirt'e yansıdığı aşikârdır.

1936-37 eğitim-öğretim yılında Mazgirt'te 1'i şehirde 2'si köyde olmak üzere 3 ilkokul bulunmaktadır. Bu üç ilkokulda 20'si kız 285'i erkek olmak üzere 305 öğrenci eğitim-öğretim hayatına devam etmiştir. 1937-38 eğitim-öğretim yılında ilkokul sayısı aynı kalmakla beraber öğrenci sayısı artırmıştır. Buna göre 23 kız 384 erkek öğrenci olmak üzere 407 öğrenci kayıtlarda görünmektedir. 1937, 1938 olayları ilkokul sayısını 1938-39 eğitim-öğretim yılında 2'ye düşürürken öğrenci sayısı 37'si kız 470'i erkek olmak üzere 507'ye çıkar. 1939-40 eğitim-öğretim yılında ilkokul sayısında önemli bir artış yaşanır. Mazgirt genelinde ilkokul sayısı 1'i merkezde 4'ü köylerde olmak üzere 5'e çıkarken öğrenci sayısı 512'si erkek 35'i kız olmak üzere 547'ye ulaşır.[62] Bu yıllarda eğitimin izlediği seyir hakkında Yusuf Köksal'ın anılarına bakılabilir: "*Köyümüzde okul yoktu. Sekiz yaşımda 1926-27 ders yılında Peri Nahiyesi'nde okula başladım. Hemen her gün hoca tüm öğrencilerini ardına takarak Peri Nahiyesi sokaklarında dolaştırarak şarkılar söyletirdi. Cumhuriyet'in ilk yılları idi. Hep bir ağızdan bağırdık: 'Yaşasın Cumhuriyet, yaşasın Gazi Paşamız, kahrolsun hain padişahlar, kahrolsun hain Vahdettin'. Perili kadınlar başlarını pencerelerden çıkartarak 'yerişip yetişmeyesiler, itin gunnadıkları, gâvurun dölleri, bakın neşkülde padişahımız*

---

[60] TÖEİ, Link: http://egitimistatistikleri.com.

[61] TÖEİ.

[62] Tuba Akekmekçi ve Muazzez Pervan, *Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936-1950)*, Necmeddin Sahir Sılan Arşivi-4, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011, s. 316.

efendimize söyirler' diyorlardı. Biz ise onlara inat olsun diye sesimizi daha fazla yükselterek 'yaşasın Gazi Paşamız, yaşasın Cumhuriyet, kahrolsun hain padişahlar ve Vahdettin' diyerek sokakları dolaşırdık. Bir gün bağırarak sokakları dolaşmamız esnasında Dergoların gelini Damdam Hoca'nın üstüne kızgın kül suyu döktü. Hoca ile birkaç öğrenci hafif yaralandı. Hocamız karakola gidip şikâyet etti. 10-15 Perili karakola alınarak 24 saat dayaktan geçirildiler. Sonunda araya giren hatırı sayılır Cumhuriyetçilerin ricaları üzerine serbest bırakıldılar. O günden itibaren hoca öğrencilerini sokaklarda dolaştırmadığı gibi cuma günleri büyük öğrencileri ile beraber camiye dahi gitmedi. Ramazan ayında oruç tutanların orucunu bozmak için onlara su içirdi."[63] Anılarına devam eden Köksal, 1929-30 ders yılında köye gelen özel bir öğretmen hakkında da bilgi veriyor: "*Peri'de bir ders yılı okudum, ancak Peri Lehçeli Türkçeyi şöyle böyle öğrenebildim. 1929-30 ders yılında bizim köylüler anlaşarak kendi çocuklarını okutmak için özel bir öğretmen, köye getirdiler. Ben de bu okula kaydoldum. Bu öğretmen Perili Kışkış Süleyman Efendi idi. Medrese tahsiline yakın bilgisi vardır. Bu Kışkış Süleyman Efendi cin ve perilerin ilmine vakıftı. Babasından kendisine miras kalan kara kaplı bir kitaba bakarak hallere düşmüş bedenlerden cinleri kovarak sağlıklarını sağlardı. Kışkış Hocamız pek başarılı idi. Öğrencilerine çok şeyler öğretti. Onun hizmeti ile dört işlemi mükemmelen öğrendim. Benden daha büyük olanlar kesirleri dahi öğrendiler.*"[64] Köksal'ın eserinde yer edinen anılardan bir tanesi devletin bölgeye yaklaşımını da sergiliyor: "*1932-33 ders yılında Pertek kazasına gittim. Okul müdürü beni imtihan ederek üçüncü sınıfa kaydetti. Hocam Elâzığ'ın İçme Nahiyesi'nden Nazmi adında bir zattı. Bu hoca tam bir Turancı idi. Nihal Adsız ile Ziya Gökalp ekolünden çıktığını bize anlatıyordu. O zamanın okullarında birçok arkadaşlarının bulunduğunu ve her birinin birer kızıl elma sevdalısı olduklarını anlatıyordu. Hoca Nazmi Bey Dersim aşayir çocuklarına itibar ederdi. O diyor ki; 'Altaylar'ın, Tiyanşanlar'ın asıl Bozkurtian bunlardır. Bunlar Gov Böri'nin tüm ruhi ve cismani karakterini muhafaza etmektedirler. Şehirlerdeki halk dejenere olmuş totaljilerdir (tazının bozulmuşu)'. Nazmi Bey her öğrencisi-*

---

[63] Yusuf Köksal, *Dersim (Tunceli)'de Bir Köy Dırban (Kızılkale)*, Ankara, 2001, s. 92.
[64] *A.g.e.*, s. 93.

ne bir ad verirdi. Bana da *–Bozkurt– adını münasip görmüştü. Adım okulda ve hocanın defterinde Yusuf Bozkurt idi. Öğrencilere verilen bu adlar tamamen eski Türk kahramanlarının adları ve Türk ellerindeki dağ nehir ve ormanların adı idi.*"[65] Köksal, Dersim İsyanı'na giden süreci de anlatıyor: *"1935-36 ders yılında Elâzığ ortaokuluna kaydoldum. O zaman Elâzığ'da lise yoktu. 1936 baharında Dersim dört taraftan kuşatıldı. Dersim'in mor dağları üzerine kara bulutlar çökmüştü. Aşayirler arasında çaresizlik ve ümitsizlik belirmişti. Gerek Dersim'in içinde gerekse Dersim'in dört tarafında bulunan ve kendilerini Türk ve Sünni sayan Dersim düşmanları envai türlü yalan ve iftiralarla Dersimliyi hükümete jurnal ve şikâyet ediyorlardı.*"[66] Aslında hem Osmanlı son döneminde Dersim'de eğitim alanında yaşanan dönüşüm, hem Yusuf Köksal gibi kişilerin anıları hem de Necmeddin Sahir Sılan gibi bürokratların raporları devlet ile Dersim arasında belirgin bir ilişikler ağının geliştirildiğini göstermekte. Aslan'ın da belirtiği üzere ekonomik ağın işleyen değerleriyle eğitim ve bayındırlık alanlarında gerçekleştirilen yatırımlar düşünüldüğünde Dersim'de devlet bulunmaktadır.[67]

1940-41, 1941-42 eğitim-öğretim dönemlerinde ise ilkokul sayısı aynı kalırken öğrenci sayıları artmıştır. 1940-41 eğitim-öğretim yılında 48'i kız 547'si erkek olmak üzere 595 öğrenci kayıtlarda görünürken 1941-42 yılında 635 öğrenci görünmektedir. Bu 635 öğrencinin 57'si kız 578'i erkek öğrencidir.[68] 1943-44 eğitim-öğretim yılı hakkında daha detaylı veriler bulunmaktadır. Buna göre merkezde 150 erkek 23 kız öğrenci varken köylerde 152 kız 610 erkek öğrenci bulunmaktadır. Öğretmen kadrosunda ise 9 öğretmen 9 eğitmen görülmektedir.[69] Bu eğitim-öğretim döneminde Mazgirt'te öğretmenli okul 4, eğitmenli okul 8, tahsil çağındaki kız çocuğu 2.021, erkek çocuğu ise 2.862, okula devam eden kız çocuğu 149, erkek çocuğu ise 729'dur. Ayrıca Mazgirt'te enstitü mezunlarının sayısı 5'tir.[70]

---

65 *A.g.e.*, s. 93-94.

66 *A.g.e.*, s. 94.

67 Şükrü Aslan, Sahi, Devlet Dersim'e Giremiyor muydu?, *Kürt Tarihi*, 2015, s. 14-22.

68 Tuba Akekmekçi ve Muazzez Pervan, *Dersim Harekâtı...*, s. 316.

69 *A.g.e.*, s. 369-370.

70 *A.g.e.*, s. 385-386.

1943 yılında tutulan raporlar Mazgirt'te bulunan ilkokulların betimlemesini de yapmakta. Örneğin Mazgirt merkezde bulunan ilkokul hakkında şunlar söyleniyor: "Mazgirt *merkezinde Maarif Vekilliği tahsisatıyla tek kat üzerine yapılmış güzel bir ilkokul vardır. Bina üç dershane, bir salon ve antreden ibaret olup yapılışında yapılan dört gözlü öğretmen evi de bir kapı ile salona açılmış ve okula katılmıştır. Bu odalardan biri müze, biri öğretmen odası olarak kullanılmaktadır. Bu kısımla beraber okul bir sınıflı tedrisata elverişli bir hâle gelmiştir. Okulun mobilya ve sair levazımı yeterli durumdadır. Müzesinde oldukça kıymetli eşya vardır. Bilhassa mahalli kıyafetleri gösterir işlemeli kadife ve çuhadan yapılmış dokuz parça kadın elbisesi kıymetlidir. Demirbaş eşyası iyi, kütüphanesinde 175 cilt mesleki ve umumi eserlerden kitap vardır. Okulun temizliğine gereği kadar itina edilmektedir. Okulun iç ve dış kısımlarında ufak tamirlere ihtiyaç vardır. Okulun öğretmen kadrosu üçtür. Başöğretmen ve kazanın maarif memuru martta terhis edilerek ödevine başlamıştır. Diğer iki öğretmen hâlâ asker olduğu için senenin tedrisatı iki öğretmen vekili ile sona ermiştir.*"[71] Aynı raporda Danaburan Köy Okulu hakkında şunlar belirtilmiş: "*Okul köyün en iyi yerinde plana göre yapılmıştır. Bir dershane ile eğitmen odası koridor yapılmıştır. Köy odasıyla öğretmen evinin bir kısmının pencere, çerçeve ve camları daha takılmamıştır. Dershanede üçü kız olmak üzere 19 talebe vardır. Çocuklar ikinci yılı takip ediyor. Eğitmen Hacı Öztürk'ün mesabisi orta bir durumdadır. Köylü ile iyi geçim temin edememiş, ailesiyle birlikte eğitmen odasında sıkışık vaziyette kalmaktadır.*"[72] Kızılkale köyündeki durum ise Danaburan köyünden farklı: "*Kızılkale bu nahiyenin en büyük ve en verimli köyüdür. Arazi taşlık olduğundan evler seyrek yapılarak köy pek dağınık bir halde kurulmuştur. Burada üç yıl önce tek öğretmenli bir okul binası yapılmış, geçen sene de salon uzatılmak suretiyle yan tarafına bir dershane daha ilave edilmiştir. Okulun önünde etrafı kapatılmış geniş bir bahçe vardır. Buraya yeteri kadar fidan dikilerek sebze ekilmiştir. Yanı başında bulunan büyük bir tarlanın da istimlâk edilerek okula mal edilmesi ve okulun bulunduğu kısmın suyu az olduğundan bolca bir su ge-*

---

[71] *A.g.e.*, s. 162.
[72] *A.g.e.*, s. 163.

tirilmesini sayın kaymakam ihtiyar heyetine direktif haline emretti. Bu okulun eğitmeni İzzet Öztürk, dört yıldan beri burada çalışmaktadır. Bu köyden olmadığı halde iyi bir gayretle çalışmış, güzel geçinerek kendisini köylüye sevdirmiştir. Giyinişi iyidir. Aylık ücreti 12 liradır. 12 kız olmak üzere 50 talebesi vardır. Bunların 48'i devamlıdır. Binası ve nüfusu müsait olup bu köye gelecek yıla bir de enstitü mezunu verilerek okulun beş sınıfa çıkarılacağı düşünülmektedir."[73] 1944-45 eğitim-öğretim yılında Mazgirt'te bulunan ilkokul sayısı 7'dir. Okul çağındaki erkek öğrenci sayısı 2.862, kız öğrenci sayısı 2.021, okula devam eden erkek öğrenci sayısı 1.120, kız öğrenci sayısı 255, öğretmen sayısı 12, eğitmen sayısı 7'dir. Ayrıca enstitülerden mezun olan 20 öğretmenin 7'si Mazgirt'e atanmıştır.[74] 1944'te Mazgirt'in genel durumu üzerine hazırlanan rapor ise kızlar arasındaki okullaşma oranın eksikliğine işaret ediyor: "*Elazığ'daki kız enstitüsüne her sene üç, beş, sekiz kız çocuğu gönderilmektedir. Bunlar enstitüden çıktıktan sonra köylerine dönmekte ve tekrar eski aile hayatına intibak etmektedirler. Beklenilen netice alınamıyor. Enstitüye ikmal eden kızların ya tahsillerine devam ettirip tamamıyla yetiştirmek veya enstitülerde tahsilen devam ettirerek köy öğretmeni yapmak ve yine aynı seviyedeki erkekler ile aile teşkiline vesile olacak vaziyetler ihdas edilerek hiç olmazsa kendilerini yetiştirdikten sonra gaip etmemek için bu çarelerden birine başvurmak lazımdır.*"[75] 1948-49 eğitim-öğretim yılında Mazgirt'te okuma çağındaki ilkokul çocuğu sayısı 3.513 iken okula devam eden çocuk sayısı 1.368'dir. 1'i merkezde 17'si köyde olmak üzer 18 ilkokul bulunmaktadır. Köy sayısının 75 olduğu düşünüldüğünde Mazgirt'teki okullaşma oranı yüzde 23 olup en düşük değere sahiptir. Mazgirt genelindeki toplam eğitmen, öğretmen sayısı ise 26'dır.[76]

Açıkçası 1930'lu ve 40'lı yıllarda Mazgirt genelindeki okullaşma oranı ve okul sayısı nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede değildir. Ancak 1940'larda ilk adımların atıldığı ve okul sayısı ile öğrenci katılımlarından artışların gerçekleştiği belirgindir. Mazgirt'te okul ve öğrenci sayısındaki esas

---

[73] *A.g.e.*, s. 164-165.

[74] *A.g.e.*, s. 447-448.

[75] *A.g.e.*, s. 331.

[76] *A.g.e.*, s. 607-608.

iyileşmeler 1950 ile 1960'larda başlayacaktır. 1950'li ve 1960'larda önemli bir artışla il genelinde 240'a çıkan ilkokul sayısının Mazgirt'te de izlenebilmektedir. Mazgirt Kaymakamlığına göre 1928'de Darıkent'te, 1935'te Mazgirt Merkezde, 1936'da Kızılkale'de, 1937'de Akpazar'da ilkokullar[77] açılmıştır.[78] Kaymakamlığın kitabıyla "Tunceli Mazgirt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün (TMİMEM)" verileri Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren merkez, bucak ve köylerde 88 ilk ve orta dereceli okulun bulunduğunu göstermekte. Mazgirt'te açılmış köy okullarını bir kısmı alfabetik sırasıyla şunlardır: "*Ağaçardı İlkokulu, Akkavak İlkokulu, Akpazar İlkokulu, Akpazar Şevki Mezrası İlkokulu, Aktarla İlkokulu, Akyünlü İlkokulu, Alanyazı İlkokulu, Arıtçınar İlkokulu, Aşağı Tarlacık İlkokulu, Aslanyurdu İlkokulu, Aydınlık İlkokulu, Ayvatlı İlkokulu, Balkan Yılanlı İlkokulu, Danaburan İlkokulu, Darıkent İlkokulu, Demirci İlkokulu, Doğanlı İlkokulu, Doğucak İlkokulu, Doludizgin İlkokulu, Elmalık İlkokulu, Geçitveren İlkokulu, Gelincik İlkokulu, Gelinpınar İlkokulu, Göktepe İlkokulu, Güneşdere İlkokulu, Güneyharman İlkokulu, İbni Kemal İlkokulu, İsmailli İlkokulu, İsmailli Gorcan Mezrası İlkokulu, Kalaycı İlkokulu, Karabulut İlkokulu, Karsan İlkokulu, Karsan Mürüt İlkokulu, Karşıkonak İlkokulu, Kartutan İlkokulu, Kavaktepe İlkokulu, Kayacı İlkokulu, Kepektaşı İlkokulu, Kızılcık İlkokulu, Kızılkale İlkokulu, Koçkuyusu İlkokulu, Köklüce İlkokulu, Kuşaklı İlkokulu, Kuşcu İlkokulu, Obuzbaşı İlkokulu, Örs İlkokulu, Ortaharman İlkokulu, Otlukaya İlkokulu, Oymadal İlkokulu, Özdek İlkokulu, Sökücek İlkokulu, Sülüntaş İlkokulu, Temurtaht İlkokulu, Yazeli İlkokulu*".[79] 1997-2012 arasının okulları ise alfabetik sırasıyla şunlardır: "*Akpazar Bardakçı İlköğretim Okulu (Kapanış. 2003), Akpazar İlköğretim Okulu (K. 2012), Akpazar Şevki İlköğretim Okulu (K. 2003), Aslanyurdu İlköğretim Okulu (K. 2003), Balkan İlköğretim Okulu (K. 2003), Beyler İlköğretim Okulu (K. 2003), Çat İlköğretim Okulu (K. 2003), Danaburan İlköğretim Okulu (K. 2003), Darıkent İlköğretim Okulu (K. 2012), Demirkazık İlköğretim Okulu (K. 2003), Elmalık İlköğretim Okulu, Göktepe İlköğretim Okulu,*

---

[77] Mazgirt Kaymakamlığı, *A.g.e.*, s. 44.

[78] Tunceli Mazgirt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (T.M.İ.M.E.M) verileri.

[79] TMİMEM ....

İsmailli İlköğretim Okulu (K. 2003), Kepektaşı İlköğretim Okulu (K. 2003), Kızılcık İlköğretim Okulu (K. 2003), Kızılkale İlköğretim Okulu (K. 2010), Koçkuyusu İlköğretim Okulu (K. 2003), Kuşcu İlköğretim Okulu (K. 2003), Mimar Sinan İlköğretim Okulu, Özdek İlköğretim Okulu (K. 2003), Sülüntaş İlköğretim Okulu (K. 2003), Temurtaht İlköğretim Okulu (K. 2003), Yazören İlköğretim Okulu (K. 2003), Yeldeğen İlköğretim Okulu (K. 2003), Yukarı Oyumca İlköğretim Okulu (K. 2003)."[80]

1940-60 yılları arasında Mazgirt, yer yer Tebliğler dergisine de yansımıştır. Tebliğler dergisinin 26 Mayıs 1941 tarihli 121. sayısında ilçenin adının Malazgirt'le karıştırıldığı belirtilmekte. "*Muş Vilayetinin Bulanık Kazası ile Giresun vilayetinin Bulancak ve gene Muş vilayetinin Malazgirt kazası ile Tunceli vilayetinin Mazgirt kazaları adlarının yazılışları itibariyle birbirlerine benzemekte olmaları, muhaberatta bazı yanlışlıklara ve dolayısıyla muamelatın teehhüre uğramasına sebebiyet vermektedir. Bu mahzurun önlenmesi için resmi muhaberatta adı geçen kazalara yazılacak zarfların Bulanık/Muş, Bulancak/Giresun, Malazgirt/Muş, Mazgirt/Tunceli olarak yazılmasının usul-i ittihaz edilmesini önemle rica ederim.*"[81] 30 Nisan 1945 tarihli Tebliğler dergisinde ise "*Köy Enstitüleri Kanunu, Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ve Köy Kanunu Hükümlerine Göre Bir Yıl Olağanüstü Çalışmalarla Üstün Başarılı Sayılanların Listesi*" yayımlanmıştır. Buna göre, öğrencilerin eğitim ve öğretimi ile olağanüstü gayretle ilgileneneler, akşam okullarını aktif şekilde kullananlar, köylerinin kültür düzeyini arttırmaya çalışanlar, köyün ihtiyaçlarının giderilmesinde halkı organize edebilenler bu listeye dahil edilmiştir. Mazgirt Şilk Köyü Öğretmeni Şükrü Can, Mazgirt Mestan Köyü Öğretmeni Süleyman Öztürk ve Mazgirt Coşik Köyü Öğretmeni Şerif Öztürk listeye giren isimlerdir.[82] 26 Temmuz 1954 tarihli Tebliğler Dergisine de Mazgirt yansımıştır. Bazı vilayetlerin kazalarındaki görevli memurların tespit edilemediğini belirten yazıya göre, bu nahiyeler arasında Mazgirt/Muhundu ile Mazgirt/Çarsancak da bulunmaktadır.[83]

---

[80] TMİMEM.

[81] *Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi* (MVTD), C.3, S. 121, 26 Mayıs 1941, s. 168.

[82] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi* (MEBTD), C.7, S. 326, 30 Nisan 1945, s. 179.

[83] *MVTD*, C.17, S. 809, 26 Temmuz 1954, s. 89.

Derginin 29 Ekim 1956 tarihli sayısına Mazgirt'e bir ortaokul açılması da yansımıştır. Buna göre, 1956-57 ders yılında Gemerek, Varta, Pamukova, Atça ve Mazgirt'e bu ders yılı sadece birinci sınıflarının açılması şartıyla birer ortaokul açılması kararlaştırılmıştır.[84] Derginin 26 Ağustos 1957 tarihli sayısında ortaokulla ilgili bilgiler devam etmekte. Mazgirt Ortaokulu'nda daha son sınıf olmadığından karışıklığa sebebiyet vermemek öğrenci nakli yapılmaması istenmiştir.[85] Yine 1019 sayılı dergide okul sorununu çözebilmek için Muhundu Nahiyesi'ndeki Kacaran ve Kortilaçin'in birleştirilerek Kacaran adlı bağımsız bir köye dönüştürüldüğü belirtilmiştir.[86] 1950'lilerde Tunceli genelinde eğitim-öğretime katkılarıyla dikkat çeken isimlerden birisi de Sıdıka Avar'dır. 1901-79 yılları arasında yaşayan Avar, Elâzığ, Bingöl ve Tunceli arasında aktif bir öğretmenlik deneyimi yaşatmıştır. Avar 1950-58 yılları arasında Mazgirt'te de etkisini hissettirmiştir.[87]

Türkiye'nin her anlamda önemli dönüşümler yaşadığı 1960'lı yıllarda darbeler, darbe teşebbüsleri, koalisyon hükümetleri, ideolojik çatışmalar siyasetin ve gündelik hayatın akışını yönlendirmiştir. 1950'lerde tarımda makineleşmeyle başlayan köyden kente göçün, 60'ların ithal ikameci sanayi politikalarıyla devam etmesi doğal olarak kırsaldan ziyade şehre odaklanan formel eğitim politikalarına kapı aralamıştır. Tunceli'de 1961-62 eğitim-öğretim yılında 247'si ilkokulda 10.979'u erkek 4.413'ü kız olmak üzere 15.392 öğrenci eğitim-öğretim hayatını idame ettirirken 1969-70 eğitim-eğitim yılındaki artış dikkat çekicidir. 362'si köyde 14'ü şehirde olmak üzere 376 adet ilkokula sahip olan Tunceli'de bu eğitim-öğretim yılında 15.845'i erkek 9.916'sı kız olmak üzere 25.751 öğrenci bulunmaktadır.[88] Kızlardaki okullaşma oranın artması dönemin özgün gelişmelerinden birisidir. Açıkçası Cumhuriyet'in cinsler arasındaki eğitim olanaklarını eşitleme çabası Tunceli'ye de yansımıştır. 1960'lı yıllardan itibaren ilkokulların Mazgirt'teki yoğunluğu artmıştır. "Mazgirt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün"

---

[84] *MVTD*, C.19, S. 927, 29 Ekim 1956, s. 161.

[85] *MVTD*, C.20, S. 970, 26 Ağustos 1957, s. 128.

[86] *MVTD*, C.21, S. 1019, 25 Ağustos 1957, s. 149.

[87] Avar'ın etkinliklerini izleyebilmek için Mehmet Bora Sarıyürek'in çalışmasına bakılabilir.

[88] TÖEİ.

verilerine göre 75 adet ilkokulda 460 erkek 232 kız öğrenci eğitim görmektedir. Ancak 1960'lı yıllarda bütün köylerde bir ilkokul faal hale gelmiştir.[89] 1967 Tunceli İl Yıllığına göre 1966-67 eğitim-öğretim yılında, Mazgirt merkezde 240'ı erkek 125'i kız olmak üzere 365 ilkokul öğrencisi bulunmaktadır. Aynı Eğitim-Öğretim Yılında Mazgirt kırsalında ise 2.605'i erkek, 1.122'si kız olmak üzere 3.727 köy okulu öğrencisi eğitim görmekteydi.[90] Tebliğler dergisinin 15 Temmuz 1963 tarihli sayısında yayımlanan "1962 Yılında Genel Teftiş Raporlarına Göre Teşekkürle Taltif Edilenler" başlığı altında Mazgirt'ten üç öğretmenin ismi bulunmaktadır. Mazgirt Ortaokulu Müdürü Kemal Hatipoğlu, Müdür Yardımcısı İbrahim Canayak ve Kitap Hesap Memuru Ali Polat "Teşekkürle" taltif edilmişlerdir.[91] Derginin 26 Ekim 1964 tarihli sayısında da Mazgirtli öğretmenlerin başarıları not düşülmüştür. Buna göre Mazgirt Darıkent Köyü İlkokul Müdürü Hasan Murat ile aynı köy ilkokulu öğretmeni Yılmaz Özkan üstün başarılı sayılmışlardır.[92] Yine 18 Ocak 1965 tarihli sayıda İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı'nın Tunceli temsilcisinin Mazgirt Akpazar Okulu Öğretmeni Nuri Cengiz olduğu görülmekte.[93]

Türkiye, iç ve dış politikada çeşitli risklerle karşı karşıya kaldığı 1970'lerde ideolojik kamplaşmanın artan boyutları gündemi ve siyaseti yönlendirmiştir. "1973 Milli Eğitim Kanunu", bu çerçevede eğitimin bütün kademelerinde formel artışa yön vermiştir. Aslında patlamanın nedeni, hem devlet politikaları hem de eğitimin sağladığı olanakların ailelerin dikkatini çekmesidir. 1970-71 eğitim-öğretim yılında Tunceli'de 378'i köylerde 16'sı şehirde olmak üzere 394 adet ilkokul bulunmaktaydı. 1970'lerin belirgin dönüşümlerinden birisi 1974'te 16.226 ilkokul erkek öğrenci sayısıyla zirveye ulaşıldıktan sonra erkek öğrenci sayısındaki kademeli düşüştür.[94] 1970'lerde Tunceli genelinde artan okullaşma ve öğrenciye ulaşma kapasi-

---

[89] TMİMEM.

[90] Tunceli Valiliği, Tunceli *1967 İl Yıllığı*, Tunceli Valiliği, Tunceli, 1967, s. 85.

[91] *MEBTD*, C.24, S. 1264, 15 Temmuz 1963, s. 161.

[92] *MEBTD*, C.27, S. 1327, 26 Ekim 1964, s. 289.

[93] *MEBTD*, C.28, S. 1339, 10 Ocak 1965, s. 18.

[94] TOEİ.

resi Mazgirt'te de yansımıştır. İlçe eğitim müdürlüğünün verileri 1970'lerde 67 ilkokulda en yüksek rakamla 1.760 erkek 1.180 kız öğrencinin, 99 erkek 38 kadın öğretmen gözetiminde eğitim-öğretim hayatlarını sürdürdüklerini gösteriyor.[95] 1973 Tunceli İl Yıllığına göre Mazgirt'te bulunan ilkokul sayısı 65 tanesi köyde 2 tanesi merkezde olmak üzere 67'dir.[96]

1980'lerin sonlarında belirginleşen Kürt hareketinin bölgenin gündelik ve politik hayatında oynadığı rol, 1988'de 458 ile Cumhuriyet tarihindeki en yüksek rakama ulaşıldıktan sonra Tunceli kırsalındaki köy okullarının sayısının hızla düşmesine neden olmuştur. 1980'lerin genelinde, Tunceli'de öğrenci sayısı durağanlaşırken okul sayısının arttığı görülmektedir. Eğitimde kalite açısından bu önemli bir dönüm noktasıydı. Ancak şiddet ortamının bölgede yarattığı karmaşa sürecin gelişimini sekteye uğrattı. 1987-88 eğitim-öğretim yılında 435 tanesi köyde 23 tanesi merkezde faal durumda olan 458 adet ilkokul bulunmaktaydı.[97] 1980'li yıllarda Tunceli geneline yansıyan formel eğitimdeki akış, Mazgirt için de geçerli olmuştur. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün verilerine göre 1980-90 arasında, Mazgirt'te, 1.222 erkek, 1.060 kız öğrenci eğitim-öğretim hayatına devam etmiştir.[98]

1990-91 yılı verileri, çatışmaların olumsuz etkilerinin hızla Tunceli ve kırsalına yansıdığını göstermekte. Oldukça dramatik karaktere sahip olan bu düşüş, nüfus yoğunluğunun Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Mersin, İzmir gibi kentlere akmasından kaynaklanıyordu. Bölge halkı beklenmedik bir göç ve şehirleşme tecrübesiyle iç içe kalır. 1990-91 yılı verilerine göre 332'si köyde 22'si şehirde olmak üzere 354 ilkokul bulunmaktaydı.[99] 90'ların ortalarında 23'ü kırsalda 23'ü kentte olan 46 ilköğretim okulunun kalmış olması bölgedeki karmaşanın boyutlarını yansıtmaktadır. Eğitim-öğretimin farklı kademelerinden sağlanan destek ve 8 yıllık kesintisiz eğitimle öğrenci sayısının yoğunluğu devam ettirilmiştir.[100] İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü-

---

[95] TMİMEM.

[96] Tunceli Valiliği, *1973 Tunceli İl Yıllığı*, Ankara, 1973, s. 87-88.

[97] TÖEİ.

[98] TMİMEM.

[99] TÖEİ.

[100] TÖEİ.

girt'te 2.223 erkek 1.975 kız öğrencinin eğitim aldığı görülüyor.[101] Tunceli'de 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 6.973'ü erkek 6.017'si kız olmak üzere 12.990 ilköğretim öğrencisi eğitim hayatına devam etmiştir. 8 yıllık kesintisiz eğitimin sona ermesiyle eğitimin Tunceli özelindeki kaybı iyiden iyiye belirginleşmiştir. 2015-16 eğitim öğretim yılında 3.122 öğrenci 30 adet ilköğretim kurumuna devam etmiştir.[102] 2012 tarihli Tunceli İl Yıllığındaki veriler formel eğitimin Mazgirt'teki gerileyişini iyiden iyiye somutlaştırmakta. 2011-12 eğitim-öğretim yılında Mazgirt'te 6 ilköğretim okulu kalmıştır. Bu 6 okulda 401'i erkek, 308'i kız olmak üzere 709 öğrenci eğitim görmüştür. Akpazar İlköğretim Okulu'nda 258, Darıkent İlköğretim Okulu'nda 71, Göktepe İlköğretim Okulu'nda 75, Mimar Sinan İlköğretim Okulu'nda 181 Elmalık Köyü İlköğretim Okulu'nda 23 öğrenci eğitim görmüştür.[103] Tunceli genelinde okullaşmada yaşanan muazzam düşüş, anlaşılacağı üzere Mazgirt için de geçerli olmuştur. İlkokulların çoğunluğu sekiz yıllık kesintisiz eğitim sürecinde devre dışı kalmıştır. 1997-2012 arasında farklı tarihlerde kapanmak üzere eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden okullar, köylerdeki eğitim devre dışı kalana kadar sürekli azalmıştır. Temel eğitim dönüşüm politikaları sonrasında 2012'den günümüze uzanan ilk eğitim kurumlarının sayısı hızla düşmüştür. Köylerin büyük ölçüde dışarıya göç vermesi formel eğitim kurumlarını Mazgirt merkeziyle sınırlandırmıştır. Akpazar İlkokulu, Bulgurcular İlkokulu, Darıkent İlkokulu, Göktepe İlkokulu, Mimar Sinan İlkokulu, Elmalık İlkokulu 2012 sonrasında faaliyet gösteren okullar olup bunlardan Göktepe ve Elmalı ilkokulları da kapanmıştır.[104] Ayrıca Mazgirt'te 1997-2012 yılları arasında faaliyet gösteren Akpazar Hasan Ali Yücel Yatılı İlköğretim Bölge Okulu ile 1963-2012 yılları arasında faaliyet gösteren Bulgurcular Yatılı İlköğretim Bölge Okulu da bulunmaktaydı.[105]

---

[101] TMİMEM verileri.

[102] TÖEİ.

[103] Tunceli Valiliği, *Tunceli 2012 Yıllığı*, Tunceli, 2012, s. 186-187.

[104] TMİMEM.

[105] TMİMEM.

CUMHURİYET YILLARI VE MAZGİRT'TE ORTAÖĞRETİM TECRÜBESİ

Orta eğitimin Tunceli genelindeki seyri ilk eğitime paraleldir. 1940'ların sonlarından itibaren Tunceli de ortaokullar açılırken 1960'lardan itibaren liseler yüzlerini gösterir. Tunceli de 1948-49 eğitim-öğretim yılında Kalan Ortaokulu açılmıştır. Bu dönem okula 20 erkek 1 kız öğrenci devam etmiştir. 1950'li yıllarda Çemişgezek, Hozat, Pertek'te ortaokullar açılır. 1961-62 eğitim-öğretim yılında Tunceli genelinde ortaokullarda 930 erkek, 80 kız öğrenci vardır. 1970'e gelindiğinde ortaokul sayısı ciddi bir artış göstermiştir. Tunceli genelinde 10 adet ortaokul bulunmaktaydı.[106] 1992-93 Eğitim-Öğretim Yılında Tunceli'deki ortaokul sayısı 10'u köyde 16'sı merkezlerde olmak üzere 26'ya çıkmıştır.[107] 1997-2012 yılları arasında sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçildiğinden ilkokul ve ortaokul sayıları bütünleşmiştir. Buna göre Tunceli genelinde 39 ilköğretim okulu bulunmaktaydı.[108] 2012'de 12 Yıllık Zorunlu Eğitime geçildikten sonra ortaokullar yeniden açılmıştır. Bu düzlemde 2018-19 eğitim-öğretim yılında Tunceli'-de 8'i köyde 17'si merkezde olmak üzere 25 adet ortaokul bulunmaktadır.[109] Tunceli gibi küçük yerleşim birimlerine liselerin açılması üst eğitim kurumlarının ulaşılabilirliğinin önemli aşamalarından birisidir. 1990'ların ortalarından itibaren köylerdeki eğitim-öğretim olanakları göçle beraber üzücü bir düşüş yaşarken liseler istikrarlı bir artış göstermiştir. 1957-58 eğitim-öğretim yılında açılan Tunceli Kalan Lisesi'nde 54 erkek öğrenci bulunmaktaydı.[110] 1959-60 eğitim-öğretim yılında ise Tunceli Lisesi'nde 182 erkek 9 kız öğrenci vardı. 1969-70 eğitim-öğretim yılında Tunceli Lisesi'nde eğitim gören erkek sayısı 371'e kız sayısı 12'ye çıkar.[111] 1998-99 eğitim-öğretim dönemine gelindiğinde ise lise sayısı 12'ye çıkmıştır. Lise sayısındaki artış 2000'li yıllarda da devam etmiştir. 2018-19 yılı istatistiki verileri-

---

[106] Savaş Sertel, *A.g.e.*, s. 127-139.

[107] TÖEİ.

[108] Tunceli Valiliği, *Tunceli 2012*, s. 186-187.

[109] MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018/2019*, TÜİK, Ankara, 2019, s. 110, 122.

[110] Savaş Sertel, *A.g.e.*, s. 127-139.

[111] *A.g.e.*, s. 127-139.

ne göre ise 23'ü şehirde 1'i köyde olmak üzere 24 adet lisede eğitim öğretim hayatına devam eden 1.898 erkek, 1.567 kız öğrenci bulunmaktadır.[112]

Mazgirt'te de pek çok orta eğitim kurumu açılmıştır. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün verilerine göre bunlardan en eskileri Darıkent Ortaokulu ile Fatih Lisesidir. 1969'da açılan Fatih Lisesi, Fatih Çok Programlı Anadolu Lisesi olarak faaliyetlerine devam ediyor. Akpazar Süleyman Paşa Lisesi 1979-2013 yıllarında öğrenci yetiştirmeye devam ederken 2008-14 yılları arasında Akpazar Anadolu Öğretmen Lisesi faaliyet göstermiştir. 1973 Tunceli İl Yıllığı verilerine göre Mazgirt'te bir lise, bir meslek okulu 2 de ortaokul bulunmaktadır.[113] Akpazar, Bulgurcular, Darıkent, Göktepe, Mimar Sinan ortaokulları ise 2012'den bu yana eğitim-öğretime devam eden kurumlardır. 2012'de açılan Bulgurcular Yatılı Bölge Ortaokulu ise kısa bir süre sonra kapanmıştır. İlçede 2014'te açılan Mazgirt 15 Temmuz Şehitler Anadolu Lisesi aktif durumda olan bir diğer kurumdur. Mazgirt'te 1958'de açılan bir Halk Eğitim Merkezi ile 1983'te açılan bir öğretmenevi de bulunmaktadır.[114] İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün verilerine göre, 1960'larda 1.195 erkek 100 kız öğrenci ilçedeki liselerde eğitim-öğretime devam etmiştir. 1966-67 eğitim-öğretim yılında liseye bağlı faaliyet gösteren ortaokullarda 256'sı erkek 30'u kız olmak üzere 286 öğrenci bulunmaktaydı.[115] 1970-80 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde ise hem erkek hem de kız öğrenci sayıları artış göstermiştir. 1.336 erkek öğrenciye karşılık 240 kız öğrenci eğitim-öğretim sürecine dahil olmuştur. 14 Mart 1977 Tebliğler dergisinde ise Mazgirt Lisesi'nin adı geçmektedir. Yazışmalarda karışıklık yaratan lise adlarının daha anlaşılır hale getirilmesi kararlaştırılmış. Mazgirt Lisesi adının bütün yazışmalarda bu şekilde kısaca kullanılacağı belirtilmiştir.[116] 1976-77 öğretim yılında Mazgirt Lisesinde modern matematik ve modern fen bilgisi derslerinin birlikte uygulanması kararlaştırılmıştır.[117]

---

112 Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018/2019, s. 174.

113 Tunceli Valiliği, s. 87-88.

114 TMİMEM.

115 Tunceli Valiliği, *1967 İl Yıllığı*, s. 87.

116 *MEBTD*, C.46, S. 1925, 14 Mart 1977, s. 80.

117 *MEBTD*, C.46, S. 1925, 21 Mart 1977, s. 89.

1980'lerde ise erkek öğrenci sayısında düşüş yaşanırken kız öğrenci sayısı önemli bir sıçrama yapmıştır. 900 kız öğrenciyle 1.150 erkek öğrenci, dönem liselerinde eğitim almıştır. 1990'larda bu sayı kızlarda 850'ye erkeklerde 1.000'e düşerken 2000'li[118] yıllarda artış göstermiştir.[119] 2012 il yıllığına göre, 2011-12 eğitim-öğretim yılında Mazgirt'te bulunan 3 lisede 188'i kız 211'i erkek olmak üzere 399 öğrenci bulunmaktadır. Akpazar Süleyman Paşa Lisesi'nde 69'u kız 58'i erkek olmak üzere 127 öğrenci; Akpazar Anadolu Öğretmen Lisesinde 82'si kız 112'si erkek olmak üzere 195 öğrenci, Fatih Lisesi'nde 36'sı kız 41'i erkek olmak üzere 77 öğrenci kayıtlıdır.[120] 2020 yılı itibariyle[121] Mazgirt'te 1 anaokulu, 5 ilkokul, 5 ortaokul, 2 lise, 1 halk eğitim merkezi, 1 de öğretmenevi bulunmaktadır.[122]

SONUÇ

19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan modernleşme sürecinin değişen boyutları, Cumhuriyet yıllarında uygulanan politikalarla ulus-devletin kanallarını güçlendirmiştir. Açıkçası, 1923-1950 yılları arasında bilgiye ulaşmanın çeperini genişleten eğitim politikaları Anadolu'nun genelini hiç olmadığı kadar eğitimle tanıştırmıştır. Pozitivist-milliyetçi ulus devletin köklerini sağlamlaştıran bu süreç, köylüyü bilgiyle dönüştürmenin yollarını ararken üst eğitim kurumlarına ulaşılabilirliği sınırlandırmaktan çekinmemiştir. 1950

[118] 2000'li yıllarda Mazgirt Tebliğler dergisine de yansımıştır. Mart 2002 tarihli Tebliğler dergisinde Mazgirt Fatih Lisesi Kimya Öğretmeni Salih Altunay'ın bir aylık maaşla ödüllendirildiği belirtilmekte. Bkz. *MEBTD*, C.65, S. 2534, Mart 2002, s. 199. Aralık 2003 tarihli sayıda ise Mazgirt Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı Erdal Yavuzak'ın aylıkla ödüllendirildiği görülmekte. Bkz. *MEBTD*, C.66, S. 2555, Aralık 2003, s. 756. Aralık 2006 tarihli Tebliğler dergisinde ise Mazgirt Fatih Çok Programlı Lisesi Felsefe Öğretmeni Nesrin Yavuzak aylıkla ödüllendirilmiştir. Bkz. *MEBTD*, C.69, S. 2591, Aralık 2006, s. 1611. Ocak 2008 tarihli dergide ise Mazgirt Fatih Lisesi Müdür Yardımcı Murat Doğan'ın aylıkla ödüllendirildiği görülmekte. Bkz. *MEBTD*, C.71, S. 2604, Ocak 2008, s. 112.

[119] TMIMEM

[120] Tunceli Valiliği, *Tunceli 2012*, s. 188-189.

[121] 2013 sonrasında Mazgirt'teki okulların isimlerini takip edebilmek için Tebliğler dergisinin şu sayılarına bakılabilir: 2669, 2680, 2692, 2713, 2724, 2735, 2749.

[122] MEB verileri. Link: https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=62&ILCEKODU=4.

sonrasının eğitim politikalarının karakteri tam olarak burada değişir. Köy-den-kente göçle sanayileşmenin sonuçları yeni dinamikleri gerekli kılmaktaydı. Aslında, ilk dönem eğitim politikaları yetişmiş insan potansiyeli eksikliği nedeniyle hâkim dini ve kültürel dokuları yeterince dönüştürememiştir. Osmanlı mirasının hukuki ve politik anlamlarda dışlanması, yine hukuki ve politik mecraya sıkışan dönüşümleri öncelikli kılarken matbuat kapitalizminin eksikliğinin yarattığı boşluk yeterince doldurulamamıştır. "Halkevleri" ve "Köy Enstitüleri" gibi projelerle pratik adımlar atılmışsa da Osmanlı informel eğitiminin kilit noktaları açılamamıştır. Bu düzlemde 1950'lerin tarımda makineleşmesi, 1960 ve 70'lerin ithal ikameci sanayileşmesi, 1980'lerin neoliberal politikaları taşrayı çeşitleyerek, yani taşrayı şehirlere akıtarak nicel eğitim politikalarını güçlendirmiştir. 1950'lerden günümüze uygulanan eğitim politikaları pek çok noktadan eleştirilebilir. En basitinden formel eğitim sistemimizin genel anlamda "düşünen, özgür, demokratik bireyler" yaratmak yerine "hareketsiz, ezberci, donmuş bireyler" yarattığı aşikârdır. Bütün bunlarla birlikte okumanın lojistik boyutlarının nüfusun çoğunluğuna yayılması eksik ama ciddi bir başarıdır. Bilginin tarihsel dönüşümünün odak noktalarının çoğunu kaçıran bir toplumda, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının yaygınlaşması ise niteliğin iyileşmediği bir ortamda niceliğe seslendiğinden yeterli değildir. Arzulanan "özgür, demokratik insan tipinin" yaygınlaştırılamamasının, "rasyonel düşüncenin" güçlendirilememesinin, "çıkarcılığın" kırılamamasının yarattığı sorunlar her gün gözümüzün önündedir. Formel eğitim okuma-yazma bilen, pratik kaygılarını önceleyen, sınırlı da olsa haklarını savunabilen bir kamuoyu bilinci yaratmıştır. Yıllardır ders kitapları ile aşılanan bilgi yığınları kalıplaşmış bilgiyi içselleştirebilen, ideolojisi ne olursa olsun kapitalist ilişkiler ağıyla bütünleşebilen bireylerin yoğunluğunu arttırmıştır. Ne kadar eleştirirsek eleştirelim eğitim politikalarımızın nicele yayılan başarılarıdır bunlar. "Aile içi eğitimin sınırlılığı", "nesnel dergilerin-gazetelerin azlığı", "sokak kültürünü dönüştürecek sosyal örgütlenmelerin yokluğu", "ideolojik olanı değil rasyoneli anlatamamanın karmaşası" bunlar ise eğitim politikalarımızın eksik yönleridir.

Mazgirt gibi coğrafi ve kültürel dokusu farklı mekânlar, yaşamın değişken dinamikleriyle çevrelenmişlerdir. Antik dönemlerden bugüne merkezi otoritelerin uğrak yerlerinden olan Tunceli ve çevresi, bugün etnik, inançsal

ve ideolojik farklılıklarıyla gündemdedir. Bölgenin uzun soluklu kültürel çerçevesi sosyolojik ve antropolojik düzlemlerde merak uyandıran özgün bir mekân yaratmıştır. İdeolojik, kültürel ve politik kutuplaşmaları hâlâ hissetmeye devam eden bu mekân, ileriki yıllarda da tartışılacaktır. Aslında bölge, Anadolu'nun binlerce yıllık kültürel birikiminin özgün bir değeri olarak kabul edilmelidir. 1880'den itibaren uygulanmaya başlayan eğitim politikaları bölgenin karakterinde tartışılmaz bir yere sahiptir. Tıpkı Fransızların yaptığı gibi "Köylülerden Fransızlar" yaratabilmek için Osmanlı Devleti'nin de "modern idari organizasyonlara", "yeni eğitim politikalarına" ve "yetişmiş insan potansiyeline" ihtiyacı vardı. Yani devletin dağılmasını engelleyebilmek için şehirlere, kasabalara, köylere idari kurumlar ve formel olanaklar ulaştırılmalıydı. Elbette ki Dersim gibi bölgelerin değişen dinamiklerle tanışması, geç ve kısıtlı olmuştur. Aşiret yapısının merkezi otoriteye karşı gösterdiği direnç ile kültürel kırgınlıklar-farklılıklar kuşkusuz formel olanakları etkilemiştir. Yine de Mazgirt'in ilk modern okulları 1880 sonrasında görülebilmekte. Yani erken tarihlerden itibaren devlet Dersim'e ve Mazgirt'e girerek aşiretlere ve misyonerlere karşı direnç mekanizmaları geliştirmeye çalışmıştır. Dersim'de otorite sağlayabilmek ulus-devlet projesinin pozitivist ayağının önemli öğelerinden bir tanesiydi. 1930'larda artış gösteren pozitivist eğitim politikaları Mazgirt'e ve köylerine yansısa da 1937-38 Dersim Olayları ciddi toplumsal kırgınlar yaratır. Mazgirt'in köyleri gerçek anlamda formel eğitim olanaklarıyla 1940'lı yıllarda tanışabilir. Mazgirt'te 1950 sonrasında ortaokulların ve liselerin açılması, bütün köylere ilkokulların ulaştırılması kapalı bir toplumu hızla dünya gerçekleriyle tanıştırmıştır. Özellikle 1980'li yılların ortalarında nicel eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ise eğitimdeki süreklilik kaygısını belirginleştirmiştir. Bölge halkının eğitime verdiği değer, 1960 sonrasının Türkiye'sinde yaşanan informel eğitim olanaklarıyla bütünleşince ciddi bir okur-yazar kitlesi yaratmıştır. 1980'li yılların sonlarında yoğunlaşan şiddet ortamı ise hem Tunceli hem de Mazgirt için kırılma noktası olmuştur. Açıkçası 1950-90 arasında eğitim alanında atılan adımlar 1990'dan günümüze uzanan süreçte sekteye uğramış, kırsalda nüfus inanılmaz bir düşüş gösterdiğinden köylerdeki eğitim sona ermiştir. Bugün Mazgirt'te eğitim dendiğinde anlaşılan, Mazgirt merkezdeki eğitimdir. Ancak Mazgirtli aileler için eğitim durmaksızın bü-

yük kentlerde devam etmektedir. Özellikle bu ailelerde yükseköğretime katılımın boyutlarını analiz etmek ilginç sonuçlar açığa çıkartabilir.

Kaynakça

Akagündüz, Ümüt, "Düşünce Tarihimizin Eğitimci Simalarından Ayşe Sıdıka Hanım ve Usûl-ı Talîm ve Terbiye Dersleri Adlı Eseri," *Folklor/Edebiyat*, C. 21, S. 81, 2015, s. 87-106.

Akekmekçi, T. ve Pervan, M., *Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936-1950)*, Necmeddin Sahir Sılan Arşivi-4, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011, s. 316.

Aksoy, Bilal, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, Ankara 1985.

Akyıldız, Ali, "Mekteb-i Maarif-i Adliyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. Ek-2 Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2016, s. 238-240.

Akyüz, Yahya, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallimîn'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *OTAM*, S.20, 2006, s. 17-58.

— *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2007.

Alkan, Mehmet Ö., Tanzimat'tan *Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1830-1924)*, DİE Matbaası, Ankara, 2000.

Aslan, Erdal, "Osmanlı'nın Mekatib-i İptidaiyesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Mekteplerine Geçişte Tarih Programlarında Değişim", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 48, 2011, s. 749-747.

Aslan, Şükrü, "Sahi, Devlet Dersim'e Giremiyor muydu?", *Kürt Tarihi*, S. 17, 2015, s. 14-22.

Baskın, Bahar, "II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu", *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S.30, 2008, s. 97-100.

Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, *Türkiye Örgün Eğitim İstatistikleri (TÖEİ)*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2015. http://egitimistatistikleri.com/.

Burke, Peter, *Yeni Çağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, İmge Kit., Ankara, 1996.

Ceyhan, Erdal, *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi (1299-1997)*, Ulusal Bellek Yayınları, Edirne, 2004.

Çağır, M. ve Türk, İ.C., "1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 11, 2017, s. 62-75.

Danık, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Ankara, 1999.

Dölen, Emre, II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S. 1, 2008, s. 1-46.

Deringil, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.

Erdoğan, Serkan, *Tunceli-Mazgirt Kaleköy Kalesi*, 100. Yıl Üniversitesi, Van, 2007.

Ergin, Osman, *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve San'at Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, Eser Kültür, İstanbul, 1977.

Eyüboğlu, Sabahattin, "Eğitim Üstüne", *Yeni Ufuklar*, C. 13, S. 155, Nisan 1965, s. 10-14.

___ "Köy Enstitüleri Üzerine", *Yeni Ufuklar*, C.5, S.52, Eylül 1956, s. 601-606.

Habermas, Jürgen, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, 2017.

Kadıoğlu, Sevtap İshak, "Osmanlı Dönemi'nde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve Tedrisat-ı Ziraiyye Nizamnamesi", *Kutadgu Bilig*, S. 8, 2005, s. 241-243.

Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi*, C. 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 393-501.

Kılavuz, Nuran ve Tanık, İbrahim, "Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2014, s. 353-378.

Koç, Bekir, "Mithat Paşa'nın Niş ve Tuna Vilayetlerindeki Yenilikçi Valiliği", *Kebikeç*, S. 18, 2004, s. 407-415.

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1967.

Kodaman, Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yay., Ankara, 1991.

Köksal, Yusuf, *Dersim (Tunceli)'de Bir Köy Dırban (Kızılkale)*, Ankara, 2001.

Kulaz, Mehmet ve İgit, İlter, *Tunceli'deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları*, Hiper Yayınları, İstanbul, 2018.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi *(MEBTD)*, C. 7, S. 326, 30.4.1945, s.179.

MEBTD, C.24, S.1264, 15 Temmuz 1963, s. 161.

MEBTD, C.27, S.1327, 26 Ekim 1964, s. 289.

MEBTD, C.28, S.1339, 10 Ocak 1965, s. 18.

MEBTD, C.46, S.1925, 14 Mart 1977, s. 80.

MEBTD, C.46, S.1925, 21 Mart 1977, s. 89.

MEBTD, C.65, S.2534, Mart 2002, s. 199.

MEBTD, C.66, S.2555, Aralık 2003, s. 756.

MEBTD, C.69, S.2591, Aralık 2006, s. 1611.

MEBTD, C.71, S.2604, Ocak 2008, s. 112.

Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi (MVTD), C.3, S.121, 26 Mayıs 1941, s. 168.

MVTD, C.17, S.809, 26 Temmuz 1954, s. 89.

MVTD, C.19, S.927, 29 Ekim 1956, s. 161.

MVTD, C.20, S.970, 26 Ağustos 1957, s. 128.

MVTTD, C.21, S.1019, 25 Ağustos 1957, s. 149.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Mazgirt Kaymakamlığı, *Cumhuriyet'in 75. Kuruluş Yılı Anısına Mazgirt* 98, Tunceli, 1998.

MEB verileri. Link: https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=62&ILCEKODU=4.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018/2019*, TÜİK, Ankara, 2019.

Sarıyürek, Mehmet Bora, Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Sıdıka Avar ve Tunceli Örneği (YL), Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara, 2019.

Sertel, Savaş, *Cumhuriyet Döneminde Tunceli (1940-1970)* (DR), Fırat Üniversitesi, Elâzığ, 2011.

Şişman, Adnan, "Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul 1996, s. 323-324.

Temelkuran, Tevfik, "Türkiye'de Açılan İlk Kız Öğretmen Okulu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 36, 1970, s. 61-66.

Tunceli Mazgirt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (TMİMEM) verileri.

Tunceli Valiliği, Tunceli *1967 İl Yıllığı*, Tunceli Valiliği, Tunceli, 1967.

Tunceli Valiliği, *1973 Tunceli İl Yıllığı*, Ankara, 1973.

Tunceli Valiliği, *Tunceli 2012 İl Yıllığı*, Tunceli, 2012.

Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK Yay., Ankara, 1999.

Varış, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme, "Teori ve Teknikler"*, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1978.

Weber, Eugen, *Köylülerden Fransızlara: Fransa Kırsalının Modernleşmesi 1870-1914*, Heretik Yayınları, 2017.

Yakut, Kemal, *20. Yüzyıla Girerken Devlet ve Dersim*, *Kebikeç*, S. 38, 2014, s. 91-106.

Yapıcı, Süleyman, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Dersim Sancağı (1869-1908)*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, Tunceli, 2013.

Yıldız, Hatip, "Osmanlı Yenileşme Döneminde Dersim Sancağında Eğitim", 2. *Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 123-161.

Yılmazçelik, İbrahim, *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı*, Kripto Yayınları, Ankara, 2011.

Yinilmez Akagündüz, Seval, *Ahlaklı Yurttaş*, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul, 2017.